

LİBERAL PERSPEKTİF ANALİZ

SAYI: 17 • ARALIK 2020

COVID-19'UN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ VE POLİTİKA ÖNLEMLERİNİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Harun Öztürkler

FRIEDRICH NAUMANN
FOUNDATION For Freedom.

Türkiye

LIBERAL PERSPEKTİF ANALİZ

Sayı: 17 • Aralık 2020

**COVID-19'UN TÜRKİYE EKONOMİSİNE
ETKİLERİ VE POLİTİKA ÖNLEMLERİNİN
EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Prof. Dr. Harun Öztürkler

© Özgürlük Araştırmaları Derneği, 2020

Bu çalışma, Friedrich Naumann Vakfı Türkiye Ofisi (FNF Türkiye) tarafından desteklenmektedir. Bu çalışmadaki görüşler yazara aittir Friedrich Naumann Vakfı Türkiye Ofisi (FNF Türkiye) ve Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin görüşlerini yansıtmaz.

Özgürlük Araştırmaları Derneği

Çankaya Mah., Atatürk Bul., No: 160 D: 10 Çankaya, Ankara

(312) 213 24 00 www.oad.org.tr info@oad.org.tr

[f](https://www.facebook.com/ozgurlukarastirmalari) [ozgurlukarastirmalari](https://www.facebook.com/ozgurlukarastirmalari) [ozgurlukar](https://twitter.com/ozgurlukar)

Prof. Dr. Harun Öztürkler

Öztürkler, doktora derecesini 2002 yılında The American University (ABD)'den aldı. 2014-2015 yıllarında Bölüm Başkanlığını yürüttüğü Kırıkkale Üniversitesi Ekonometri Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta olan Öztürkler, 2009-2017 yılları arasında Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde (ORSAM, Ankara) Ortadoğu Ekonomileri danışmanı olarak görev yaptı. Öztürkler 2016 yılında Kral Abdullah Petrol Çalışmaları ve Araştırmaları Merkezinde araştırma danışmanı olarak görev yaptı. Öztürkler ayrıca, 2013 yılında, ABD'de Drew University Department of Economics and Business Studies ve The Center on Religion, Culture and Conflict'de misafir öğretim üyesi olarak bulunarak Arap Baharının Ekonomik Nedenleri üzerine araştırma yaptı. Öztürkler ERASMUS öğretim üyesi hareketliliği programı çerçevesinde Danimarka, İtalya ve Bulgaristan'da bulundu. Öztürkler, Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)'nin kurucu editörlüğünü (Ocak-Aralık 2015) ve Ortadoğu Etütleri Dergisinin editörlüğünü (Ocak-Aralık 2016) yaptı. Ortak yazarlı iki kitabı olan Öztürkler'in hakemli ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır. Kurucu üyesi olduğu Uluslararası Ekonomik Araştırma ve Çalışmalar Derneği (Ankara) başkanlığını yürüten Öztürkler, İstihdam Araştırmaları Derneği (Ankara) ve Stratejik Çevre Araştırmaları Derneği'nin (Ankara) kurucu üyesidir. Öztürkler Türkiye Ekonomi Kurumun üyesidir. Öztürkler'in temel araştırma alanları arasında makro-ekonometri, ekonomi politikaları, Ortadoğu ülkelerinin politik ekonomileri, göç ve kent ekonomisi yer almaktadır. Öztürkler, Lisan, Yüksek Lisan ve Doktora Düzeylerinde Makroekonomi, Para Teorisi ve Politikası, Ekonometri, Uygulamalı Ekonometri, Matematiksel İktisat ve Büyüme ve Kalkınma ve Kent Ekonomisi dersleri vermektedir.

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	5
2. Türkiye’de Ekonomik Yapının Temel Özellikleri	6
2.1. Ekonomik Yapının Talep Yönü	6
2.2. Ekonomik Yapının Arz Yönü	8
2.3. Ekonomik Yapının Yeniden Tanımlanma Gereği ve Piyasa Özellikleri	12
3. Krizin Niteliği ve Ekonomi Politika Tepkileri	15
3.1. Belirsizlik, Ekonomi Politikaları ve Resesyonun Derinliği ve Süresi	15
3.2. Ekonomik Politika Önlemleri, Etkinliği ve Alternatif Öneriler	20
3.2.1. Para politikasına ilişkin önlemler:	27
3.2.2. Maliye Politikasına İlişkin Önlemler:	29
4. Sonuç	34
Kaynakça	36
Ek: Tedbirlerin Daha Ayrıntılı Bir Dökümü Şöyledir:	37

1. GİRİŞ

COVID-19 pandemisi bir yandan bir insanlık dramına dönüşürken, diğer yandan küresel ve ulusal ekonomileri bir resesyona sürükledi. Ekonomik düşünce okullarının ayrımında, resesyonların kaynakları, derinlik ve süreleri ve ekonomi politikası tepkilerine ilişkin yaklaşımlar önemli bir rol oynar. Bu bağlamda yapılan ayrımlar büyük ölçüde belirsizlik ve belirsizliğin nasıl modellendiği ve çözümlendiği çerçevesinde yapılır. İçinde bulunduğumuz COVID-19 pandemisi kaynaklı resesyonun derinliği ve ne kadar süreceği, salgın ile ilgili aşı ve tedavi edici ilaçların ne zaman geliştirilebileceğine, geniş halk kitleleri için hangi sürede erişilebilir olacağına, ülkelerin başlangıç ekonomik yapılarına ve alacakları ekonomi politik önlemlere bağlı olarak değişecektir. Öte yandan, aşı ve tedavi edici ilaçların geliştirilip geliştirilemeyeceğinin belirsizliği, resesyonun ne kadar süreceğini, derinliğinin ne olacağını ve ekonomi politik tepkileri de belirsiz kılmaktadır. COVID-19 ekonomik krizini yakın tarihin küresel ölçekli ekonomik krizlerinden ayıran temel özelliği, krizin ekonomik aktivitenin her iki yanında, arz ve talepte, büyük ve beklenmedik bir negatif şok olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Büyük tecrit birçok mal ve hizmet grubu için talebi hemen hemen durma noktasına getirdi. Tecridin işgücünü üretim dışında bırakması, tedarik zincirlerinin kopması ve dağıtım/taşımacılık kanallarının çalışmaz hale gelmesi arzın da talepteki daralmayı takip etmesine neden oldu. Senkronize bir negatif talep ve arz şoku ekonomilerde reel gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) ve istihdamı azaltırken, enflasyon üzerindeki etkisi şoklarının mutlak büyüklüğüne bağlıdır.

COVID-19 ekonomik krizini yakın tarihin küresel ölçekli ekonomik krizlerinden ayıran temel özelliği, krizin ekonomik aktivitenin her iki yanında, arz ve talepte, büyük ve beklenmedik bir negatif şok olarak ortaya çıkmış olmasıdır.

2018/2019'da ortaya çıkan resesyon ve COVID-19 pandemisinin derinleştirdiği, 2020 ikinci çeyreğindeki ekonomik kriz döneminde tüketim harcamalarının mutlak olarak azalmasına karşın, GSYH daha hızlı daraldığından, özel tüketim harcamalarının GSYH içerisindeki payı artmıştır.

Negatif arz ve talep şoklarının senkronize bir biçimde ortaya çıktığı krizlerde uygulanacak ekonomi politika setleri tekil şoklardan farklı olacaktır. Ortaya çıkan şokları besleyen faktörlerin arasında beklentiler ve bu beklentilerin yönetimi, politika tasarımını belirleyen temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, toplam talebin başlangıç bileşeni ve ekonominin arz yanının yapısal özellikleri de politika setinin seçimini etkileyecektir. Ekonominin arz yönünü, sektörel yapı, her sektör ve alt sektörlerdeki piyasa özellikleri ve firma demografisi belirler. Bu yapısal özellikler ekonominin arz yönünün ekonomi politikalarına olan tepkisini ve talep değişimleri karşısındaki esnekliğini belirleyecektir. Öte yandan, ekonominin sektörel ve teknolojik altyapısı ve firma demografisi, hane halkları, firmalar ve hükümetlerin tasarruf davranışları ve başlangıç sermaye stoku ekonominin kriz kaynaklı yatırım kapasitesini belirleyerek, sermaye stokunun uzun dönem patikasını ve buradan üretim kapasitesini değiştirecektir. Bu süreç krizin ekonomide uzun dönem ekonomik refahı nasıl etkileyeceğini de belirleyecektir.

Bu arka plan çerçevesinde bu çalışmanın amaçları ve içeriği şöyle özetlenebilir: Çalışma, öncelikle, Türkiye'de ekonominin talep ve arz yanının yapısal özelliklerini tanımlamayı amaçlamaktadır. Ekonominin talep yönünün iyi anlaşılabilmesi için karar birimlerinin harcama ve tasarruf davranışları ve bu davranışlarda ortaya çıkan kriz temelli değişimler ayrıntılı olarak tartışılmaktadır. Ekonominin arz yönü ve krizin etkileri ise, sektörel yapı, piyasa özellikleri ve firma demografisi bağlamında incelenmektedir. İkinci aşamada, hükümetin krize karşı aldığı önlemlerin neler olduğu, bu önlemlerin etkinliği ve bireysel ekonomik özgürlüklere (mülkiyet hakkı, girişim özgürlüğü, emek özgürlüğü, mübadele özgürlüğü gibi) etkileri değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme bağlamında çalışma, alternatif ekonomi politikalarının neler olabileceğine ilişkin önermeler geliştirmektedir.

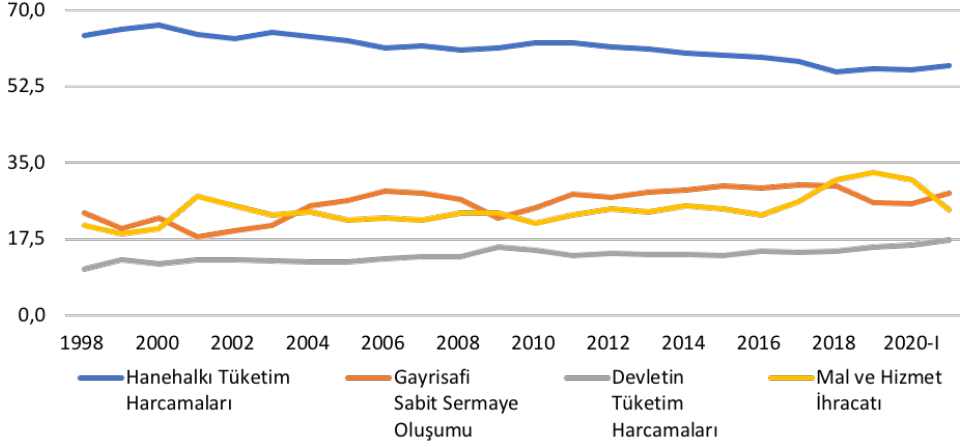
2. TÜRKİYE'DE EKONOMİK YAPININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Ekonomik Yapının Talep Yönü

Ekonominin talep yönü, karar birimlerinin harcama ve tasarruf davranışlarının bir yansıması olarak tezahür eder. Kriz temelli davranışsal değişimler, toplam talebin ve bileşenlerinin değişmesine neden olur. Şekil 1, 1998-2019 için yıllık ve 2020'nin ilk iki çeyreği için toplam talebin bileşenlerinin, hanehalkı tüketim harcamaları, gayrisafi sabit sermaye oluşumu (yatırım-

Şekil 1: Toplam Talebin Bileşenleri

Kaynak: TÜİK verilerinden türetilmiştir.

lar) devletin tüketim harcamaları ve mal ve hizmet ihracatının, gelişimini yansıtmaktadır.

Şekil 1'den görülebileceği gibi, 1990'lı yılların sonunda hanehalkı tüketim harcamaları GSYH'nın yaklaşık olarak üçte ikisini oluşturmaktadır. Buna karşın, özel tüketim harcamalarının dönem boyunca azalan bir trend izlediği de görülmektedir. Özel tüketim harcamalarının gelişiminin konumuz açısından önemli yanı krizlere verdiği tepkidir: Özel tüketim harcamalarının GSYH içerisindeki payı hem 1999/2001 yerel hem de küresel finansal kriz olarak adlandırılan 2007/2008 dış kaynaklı krizinde azalmaktadır. Öte yandan, 2018/2019'da ortaya çıkan resesyon ve COVID-19 pandemisinin derinleştirdiği, 2020 ikinci çeyreğindeki ekonomik kriz döneminde tüketim harcamalarının mutlak olarak azalmasına karşın, GSYH daha hızlı daraldığından, özel tüketim harcamalarının GSYH içerisindeki payı artmıştır. Tüketim harcamalarındaki azalmanın GSYH'nin gerisinde kalmasını sağlayan unsur, önceki iki krizden farklı olarak, aşağıda ayrıntılı bir biçimde tartışılacağı gibi, bu defa devletin krizin etkilerini azaltmak için sağladığı teşvikler olmuştur. Türkiye, hem kalkınma sürecini devam ettirmek zorunda olması hem de genç nüfusa istihdam yaratma gereksinimi nedeniyle yüksek üretken yatırım ihtiyacı olan bir ülkedir. Öte yandan, toplam talebin en istikrarlı bileşeni, ekonomik konjoktüre en duyarlı olan yatırım harcamalarıdır. Yatırımların GSYH içerisindeki payı 2001 krizinde 5 puan, 2007/2008'de 6,3 puan ve 2018/2019 resesyonu ve sonrasındaki COVID-19 krizi ile 2,2 puan düştü. Bilindiği gibi, Türkiye 1960-1979 döneminde uyguladığı itha-

Türkiye, hem kalkınma sürecini devam ettirmek zorunda olması hem de genç nüfusa istihdam yaratma gereksinimi nedeniyle yüksek üretken yatırım ihtiyacı olan bir ülkedir.

Türkiye’de toplam talebin içerisinde özel ve kamu tüketiminin ağırlıklı bir yer tuttuğunu ve kamu tüketiminin bir ekonomi politikası aracı olarak ekonomik krizlere gecikmeli yanıt verebildiğini ortaya koymaktadır.

latı ikame eden sanayileşme stratejisini 24 Ocak 1980 İstikrar Programı çerçevesinde değiştirerek ihracat temelli bir sanayileşme stratejisi izlemeye başladı. Böylece ihracat, toplam talebin en önemli bileşenlerinden biri haline geldi. İhracatın seyri, krizin yerel ya da uluslararası olmasına göre önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Örneğin, 2001 yerel krizinde ihracat kur gelişmelerinin de etkisiyle artarken, GSYH’deki daralma sonucunda payı %27,2’ye kadar yükseldi. Bu oran, 2007/2008 sonrasında, en büyük dış ticaret ortağı olan Avrupa Birliği’nin (AB) derin bir resesyona girmesi sonucu %21,2’ye kadar geriledi. 2018’deki kur şokunun etkisiyle ihracatın GSYH içindeki payı 2019’da %32,7’ye çıktı. Bu oran, COVID-19’un küresel ekonomide yarattığı talep şoku ile %24,3’e kadar düştü. Devletin tüketim harcamalarının, bir maliye politikası aracı olarak, konjonktür karşıtı olacak biçimde kullanılması beklenir. Bu bağlamda, 2001 ve 2007/2008’de devletin tüketim harcamalarının payında düşük oranlı, içinde bulunduğumuz kriz sürecinde ise daha belirgin bir artış gözlenmektedir.

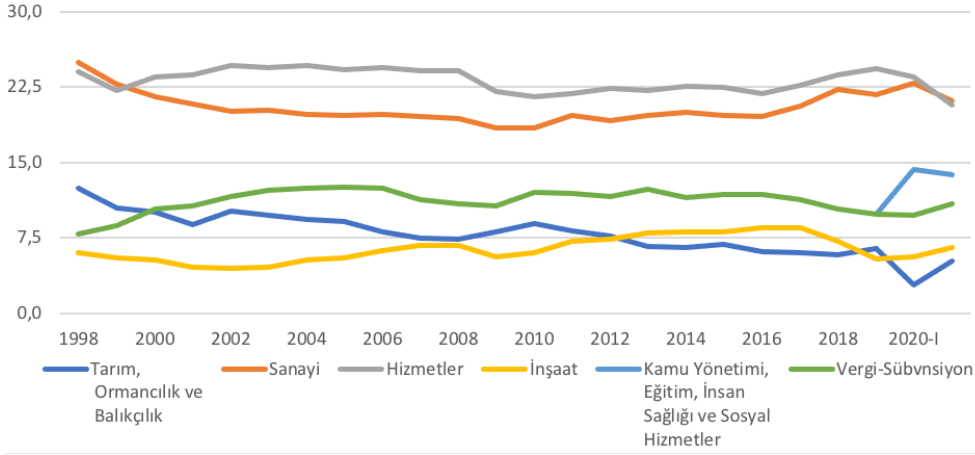
Yukarıdaki talep yapısı değerlendirmesi, Türkiye’de toplam talebin içerisinde özel ve kamu tüketiminin ağırlıklı bir yer tuttuğunu ve kamu tüketiminin bir ekonomi politikası aracı olarak ekonomik krizlere gecikmeli yanıt verebildiğini ortaya koymaktadır. İstihdam oranının %42’ye kadar düştüğü, tarım dışı işsizliğin %16 ve genç işsizlik oranının %26 olduğu Türkiye’nin temel ihtiyacının üretken yatırım olduğu açıktır. Ekonomik kalkınma ve büyüme kuramları üretken yatırımları teşvik eden altyapı yatırımlarını “yararlı” kamu harcamaları olarak görmektedir. Ancak, Türkiye’de alt yapı ve inşaat öncelimesinin üretken yatırımlara incelenen dönemde bir ivme kazandırmadığı görülmektedir. İhracat ise, dış ticaret ortaklarının yeteri kadar çeşitlendirilmemiş olması, ihraç ürünlerinin üretiminin yoğun ithal girdi gereği, küçük firmaların ihracatta ağırlıklı bir paya sahip olması nedeniyle uzun dönemli ve kurumsal ihracat anlaşmaları kanalıyla gerçekleştirilemiyor olması ve sık sık tekrar eden kur şoklarına bağlı olarak önemli dalgalanmalar göstermektedir. Türkiye ekonomisi, COVID-19 krizini böyle bir talep yapısı ile karşıladı. Bu talep yapısının pandemi temelli krizin ekonomideki etkilerini nasıl farklılaştırdığı ve kısa ve uzun dönemde ne tür ekonomi politikası önlemleri gerektirdiği aşağıda tartışılmaktadır.

2.2. Ekonomik Yapının Arz Yönü

COVID-19’un etkilerinin doğru değerlendirilmesi ve uygun ekonomi politikalarının tasarlanabilmesi için, ekonominin arz yönünün iyi bilinmesi ge-

Şekil 2: Sektörlerin GSYH'ya Katkıları

Kaynak: TÜİK verilerinden türetilmiştir.

rekmetektedir. Bu alt bölümde, Türkiye ekonomisinin arz yönü, sektörel yapı ve firma demografisi ve piyasa özellikleri bağlamında incelenmektedir. İktisatçılar üretim faktörlerinin sahipliği temelinde tanımlanan ekonomik sistem ile sektörel bağlamda gruplandırılan ekonomik yapı arasında ayırım yaparlar. Bu çerçevede, tarım, sanayi ve hizmetler ana sektörlerinin GSYH ve istihdama katkıları ekonomik yapıyı ve gelişmişlik düzeyini sınıflandırmada kullanılan ölçütlerden biri olarak ele alınır.

Şekil 2, Türkiye’de 1998-2020 döneminde alt sektörlerin ve net vergilerin (vergiler-sübvansiyonlar) GSYH içerisindeki paylarını yansıtmaktadır. Tarım, ormancılık ve balıkçılıktan oluşan ve bir ülkede gıda arz güvenliği için gerekli girdileri üreten alt sektörün GSYH’ya katkısı dönemin başında %12,5 iken, 2001 krizinde %8,8’e gerilemiştir. Dönem ortalaması %8,8 olan sektörün katkısı, 2008 krizinde %7,4’e düştükten sonra, 2019’da %9’a yükselmiştir. Tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün GSYH içindeki payı dönem boyunca sürekli azalarak, 2018’de dönemin başındaki payının yarısının altına, %5,8’e gerilemiştir. 2019’da sektörün katkısı %6,4’e yükselmişse de 2020’nin ikinci çeyreğinde %5,2’dir. Sanayi sektörü, ekonomik kalkınma ve büyüme için gerekli olan sermaye mallarının üretildiği, nitelikli işgücü için kalıcı istihdam sağlayan ve de mal ve hizmetlerin üretim bilgisini ifade eden teknolojinin geliştirildiği ve üretim sürecinde kullanıldığı temel sektördür. Ayrıca, sanayi sektörü, bir sektörün ürettiği ürünlerin ne kadarının diğer sektörlerce girdi olarak kullanıldığını ifade eden ileri bağlantı ve mal ve hizmet üretirken diğer sektörlerin ürünlerine girdi olarak

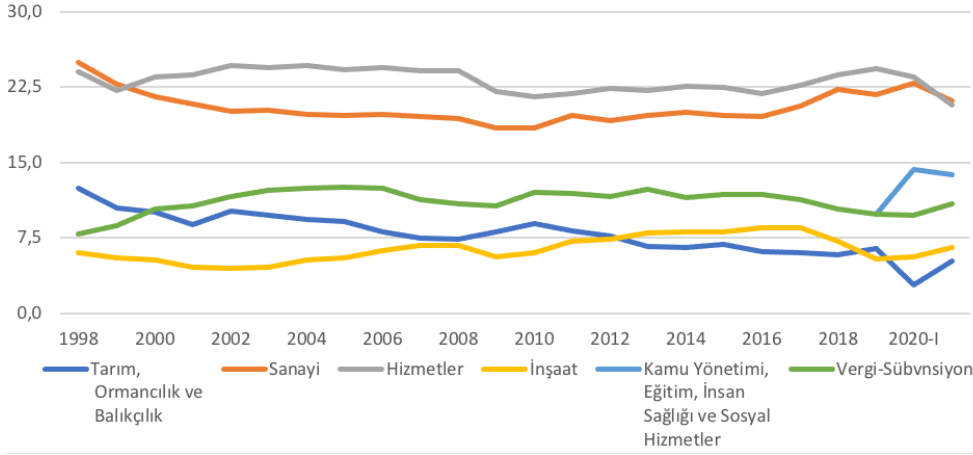
Tarım, sanayi ve hizmetler ana sektörlerinin GSYH ve istihdama katkıları ekonomik yapıyı ve gelişmişlik düzeyini sınıflandırmada kullanılan ölçütlerden biri olarak ele alınır.

Sanayi sektörü, bir sektörün ürettiği ürünlerin ne kadarının diğer sektörlerce girdi olarak kullanıldığını ifade eden ileri bağlantı ve mal ve hizmet üreten diğer sektörlerin ürünlerine girdi olarak kullanmak üzere ne kadar talep yarattığını ifade eden geri bağlantı etkilerinin en güçlü olduğu sektör olması nedeniyle, toplam talepte daralmalara neden olan krizlerden en çok etkilenen sektörlerden biridir.

kullanmak üzere ne kadar talep yarattığını ifade eden geri bağlantı etkilerinin en güçlü olduğu sektör olması nedeniyle, toplam talepte daralmalara neden olan krizlerden en çok etkilenen sektörlerden biridir. Türkiye’de sanayi sektörünün 1998 yılında GSYH’ye katkısı %25 iken, 2001 krizinde bu katkı 4,1 puan azalmıştır. Sektörün GSYH’ye katkısı 2007/2008 krizine kadar azalarak %18,4’e kadar gerilemiş, sonrasında oldukça yavaş da olsa artış eğiliminde olmuştur. Sektörün katkısı 2018 yılında 22,3’e kadar yükselmiştir. Sanayi sektörünün GSYH’deki payı 2020 yıllı ikinci çeyreğinde %21,1 olmuştur. Yukarıdaki şekilde hizmetler sektörü toptan ve perakende ticaret, ulaştırma ve depolama ve konaklama ve yiyecek hizmetleri alt sektörlerini kapsamaktadır. Bu gruplandırmadan amaç, bu alt sektörlerin ürettikleri hizmetlerin taleplerinin gelir esnekliğinin oldukça yüksek olması ve böylece ekonomik krizlere karşı büyük tepkiler vermeleridir. Hizmetler alt sektörünün GSYH içindeki payı 1998 yılında %24’dür. Bu pay, küresel finansal kriz sonrasında 20,6’a kadar geriledikten sonra, tedricen artarak, 2019’da dönemin başındaki değerini aşmış, ancak 2020’nin ikinci çeyreğinde 3,7 puan gibi büyük bir düzeyde azalmıştır. İnşaat sektörü, gelişmiş ülkelerde GSYH içerisinde %2-3 gibi bir paya sahip olan, gelir esnekliği oldukça yüksek ve uzun dönem kredi koşullarına bağımlılığı büyük olan bir sektördür. Yüksek gelir esnekliği ve kredi koşullarındaki değişimlere karşı yüksek duyarlılığı sektörün GSYH’ya katkısının oldukça değişken olmasına neden olmaktadır. Geri bağlantı etkisi görece olarak yüksek olan Türkiye’de inşaat sektörünün GSYH içindeki payı 1998’de %6’dır. Bu pay 2001 krizi sonrasında %4,5’e kadar geriledikten sonra, küresel finansal kriz Türkiye’de etkisini hissettirinceye kadar artmaya devam etti. Küresel finansal krizin gerisinde ABD’de ipotekli konut piyasası kaynaklı finansal sistemle ilgili sorunlar olmasına karşın, Türkiye’de o yıllarda konut üretimi sosyal bir mal olarak algılanmaktaydı ve Toplu Konut İdaresi kanalıyla devletin piyasaya yoğun müdahalesi söz konusuydu. Buna karşın inşaat sektörü de küresel finansal krizin Türkiye’ye yansımalarından olumsuz etkilendi. Kriz sonrasında sektör önemli bir gelişme gösterdi ve GSYH içerisindeki payı 2017 yılında %8,5’e kadar yükseldi. Ancak 2018/2019 resesyonunun en yoğun etkilediği sektörlerden birisi inşaat sektörü oldu. Sektörün payı 2019’da %5,4’e kadar geriledi. Bu pay 2020 ikinci çeyreği itibarıyla %6,6 düzeyine çıktı. Aşağıda daha geniş bir biçimde tartışılacak olan kamu yönetimi, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alt sektörlerinin GSYH içerisindeki payı incelenen dönemde ortalama olarak %11,4’dür. Burada, gelişmiş ve birçok gelişmekte olan ülkede eğitim ve sağlık insan sermayesi unsurları

Şekil 3: İstihdamın Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK verilerinden türetilmiştir.

olarak alınarak, yatırım kategorisinde değerlendirilirken, Türkiye’de GSYH hesapları içerisinde tüketim malı olarak görüldüğü vurgulanmalıdır. Vergi-sübvansiyonların GSYH’ya oranı ise, incelenen dönemde ortalama olarak %11,1’dir.

Ekonominin arz yanının bir diğer iyi bir göstergesi, istihdamına sektörel dağılımıdır. Şekil 3 Türkiye’de 2005-2020 döneminde istihdamın sektöre dağılımını yansıtmaktadır. Yüksek tarımsal teknolojiye ve dolayısıyla yüksek işgücü verimliliğine sahip gelişmiş ülkelerde tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payı %5 civarında iken, Türkiye’de 2005-2020 ortalaması %21,1’dir. Tarımsal istihdam incelenen dönemde krizlere kısa dönemli büyük tepkiler vermemekle beraber, dönem başında %25,5 olan payı 2019’da %18,2’ye kadar gerilemiştir. Ayrıca, kayıt dışı ve aile işçiliğinin en yoğun olarak var olduğu sektör tarım sektörüdür. Emek gelirlerinin büyük ölçüde geçimlik düzeyde olduğu bu sektörün en önemli özelliklerinden birisi, en düşük nitelikli işgücüne istihdam sağlamasıdır. Tüm dünyada tarım sektöründeki hem nüfusun ortalama yaşının artması hem de tarım dışı sektörlerle doğru işgücü hareketliliği nedeniyle, girişimci yaşı giderek artmaktadır. Tarımsal girişimcinin yaşının artması ise, tarımsal sabit sermaye ve teknolojiye (araştırma-geliştirme) harcama yapmasını engellemektedir. Bu durum tarımda üretim kapasitesinin ve verimliliğin düşük olmasına ve böylece bir tarımsal artık yaratılarak diğer sektörlerle aktarılmasını engellemektedir. Sanayi sektörünün istihdam yaratılmasına katkısı 2005-2015 döneminde az da olsa %20’nin üzerindedir. Son 4 yılda ise, Türkiye’deki

Yüksek tarımsal teknolojiye ve dolayısıyla yüksek işgücü verimliliğine sahip gelişmiş ülkelerde tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payı %5 civarında iken, Türkiye’de 2005-2020 ortalaması %21,1’dir.

Sanayi sektöründe sermaye ve teknoloji yoğunluğunun diğer sektörlerden yüksek olması bu sektörde saha nitelikli ve kalıcı istihdam yaratılmasına olanak sağlamakta; verimliliğin yüksek olması işgücü ücretlerinin de ekonomideki ortalama ücretlerin üstünde olmasına olanak tanımaktadır.

Yatırımların artış hızının baskın bir biçimde azalması sonucu sanayi sektörünün istihdama katkısı %20'nin altına düşmüştür. Sanayi sektöründe sermaye ve teknoloji yoğunluğunun diğer sektörlerden yüksek olması bu sektörde saha nitelikli ve kalıcı istihdam yaratılmasına olanak sağlamakta; verimliliğin yüksek olması işgücü ücretlerinin de ekonomideki ortalama ücretlerin üstünde olmasına olanak tanımaktadır. Hizmetler sektörü, kayıt dışılığın ve işgücü devir oranının göreceli olarak yüksek olduğu bir sektördür. Ayrıca, hizmetler sektörü bir türev sektör olup, ekonomik gelişme ve ekonomik aktivite düzeyine ve dolayısıyla krizlere duyarlı bir sektördür. Sektör istihdamın krizlere duyarlı olmasının gerisinde yatan faktörlerden birisi, işgücü piyasasının sanayi sektörüne göre çok daha esnek olmasıdır. Türkiye'de hizmet sektörünün istihdam içerisindeki payı, 2005'deki %47,3 düzeyinden 2019'da %57,6'ya yükselmiştir. İnşaat sektörü ise ekonomide en vasıfsız işçiye istihdam yaratan, kayıt dışılığın oldukça yüksek olduğu bir sektördür. İnşaat sektörü aynı zamanda krizlere en duyarlı olan sektörlerin başında gelmektedir. Dünyada inşaat teknolojilerindeki gelişme inşaat sektörünün istihdam payını giderek azaltırken, Türkiye'de inşaat sektörünün istihdam payı 2005 yılında %5,6 iken, 2011 yılında %72'ye yükselmiş ve 2018 krizine kadar %7'nin üzerinde kalmıştır. 2019'da sektörün istihdam payı %5,5'e kadar gerilemiştir. Sektörün istihdam payı pandeminin hemen öncesinde %5'in de altına gerilemiştir.

2.3. Ekonomik Yapının Yeniden Tanımlanma Gereği ve Piyasa Özellikleri

Bir ekonominin piyasa özelliklerini; piyasalara yönelik kamusal düzenlemeler, kamunun ekonomi içindeki ağırlığı ve müdahaleleri, tek tek üretim faktörleri, mal ve hizmet ve finansal varlıklar piyasaları bağlamında tartışmak olanaklı olduğu gibi, firma demografisinden yola çıkarak analiz etmek de mümkündür. Ekonomilerin örgütlenme ve çalışma biçimlerini hem teorik hem de işleyiş yönleriyle "hükümet-kamu kesimi ve piyasaya yönelik düzenlemeler" ve "piyasalar" olarak iki ana gruba ayırmak olanaklıdır. Bir ekonominin hangi grupta yer alacağı o ülkenin kendi öznel sosyo-politik yapısal ve kaynak koşullarına, içinde yer aldığı uluslararası politik ve ekonomik bloğa ve küresel politik ve ekonomik eğilimlere bağlıdır. Bu genel sınıflandırma çerçevesinde ülkenin hangi tür örgütlenme biçimine yöneleceği de çeşitli ulusal ve küresel ekonomi politik gelişmelere bağlıdır. Örneğin, Balleisen ve Moss (2009), piyasa temelli örgütlenme biçimlerine karşı eğilimlerin güçlenmesini ekonominin altyapısının yetersizliği, ekonomik

krizler, kamu ve özel sektördeki yolsuzluklar, uluslararası ekonomik ilişkilerdeki sorunlar, gıda arz güvenliği, çevresel sorunlar ve salgın hastalıklar gibi birçok faktörle ilişkilendirmektedir. COVID-19 pandemisi kaynaklı ulusal ve uluslararası ekonomik kriz öncesinde ortaya çıkan ticaret savaşları, enerji kaynakları temelli jeopolitik gelişmeler ve şimdi içinde bulunduğumuz belirsizliğin temellendirdiği süreç, ekonomik örgütlenme tartışmasını şiddetlendirmiş durumdadır.

AB Komisyonu¹, Türkiye'yi rekabet kurallarının işlediği, özel sektörün ekonomide öncü, kamunun ise düzenleyici rol oynadığı, liberal dış ticaret politikasının uygulandığı, mal ve hizmetlerin bireyler ve kurumlar arasında engelsiz olarak el değiştirebildiği bir serbest piyasa ekonomisi olarak tanımlamaktadır. Buna göre, 2000'li yıllarda gerçekleştirilen reformlar sayesinde ekonomik kurumların altyapısı güçlendirilmiş, özerk kurumlar oluşturulması suretiyle uluslararası piyasalarda meydana gelebilecek dalgalanmalara karşı ekonomi daha dayanıklı hale getirilmiştir. Böylece Türkiye ekonomisi 2007/2008 küresel finansal krizini içinde yer aldığı yükselen piyasa ekonomileri grubu ülkelerine kıyasla daha az hasarla atlatmıştır. Ancak, özellikle 2010 sonrasında Ortadoğu'da baş gösteren gelişmeler, Türkiye için ortaya çıkardığı jeopolitik sorunlar, büyük göç hareketi, hareketin sosyal ve ekonomik maliyetleri ve hükümet sisteminin değişmesi ile politik ve ekonomik kurumsal yapının tanımsal özelliklerinin değişmesi, ekonomik örgütlenme biçimini teorik ve pratik olarak yeniden tanımlanması ihtiyacını doğurmaktadır.

Bu çalışma bağlamında biz öncelikle Türkiye'de pandemi sonrası dönemde ekonomik örgütlenmede ortaya çıkacak gelişmeleri öngörebilmek için firma demografisi ve rekabet bağlamında bir piyasa özelliği değerlendirmesi yapıyoruz. Türkiye'de piyasa ekonomisinin temel kurumu, rekabet koşullarını belirlemek ve denetlemek üzere 1994 yılında çıkarılan Rekabetin Korunması Hakkında Kanun ile tesis edilen Rekabet Kurumu'dur. Bir ekonomide firma demografisinden yola çıkılarak rekabet değerlendirilmesi yapıldığında, genellikle piyasada yer alan firmaların sayıları, pazar payları, satış gelirleri, üretim ve istihdam miktarları gibi ölçülebilir büyüklüklerden hareket edilir.

Firmalar; çalışan sayısı, kuruluş sermayesi, işletme sermayesi, bütçesi ve satış hasılatı gibi temel büyüklüklerine göre sınıflandırılabilir. En yaygın ola-

2010 sonrasında Ortadoğu'da baş gösteren gelişmeler, Türkiye için ortaya çıkardığı jeopolitik sorunlar, büyük göç hareketi, hareketin sosyal ve ekonomik maliyetleri ve hükümet sisteminin değişmesi ile politik ve ekonomik kurumsal yapının tanımsal özelliklerinin değişmesi, ekonomik örgütlenme biçimini teorik ve pratik olarak yeniden tanımlanması ihtiyacını doğurmaktadır.

¹ <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice>

Türkiye’de işletmelerin büyük ölçüde hizmet sektöründe yığılmasının nedeni sanayi sektöründe işletme teşkilinin hizmet sektörüne kıyasla çok daha büyük sermaye gerektiriyor olmasıdır.

rak kullanılan çalışan sayısı ölçütüne göre, 1-9 işçi istihdam eden işletmeler mikro işletme, 10-49 işçi istihdam eden işletmeler küçük işletme, 50-249 işçi çalıştıran işletme orta boy ve son olarak 250+ çalışanı olan işletmeler büyük işletme olarak sınıflandırılmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye’de 2019 yılı sonu itibarıyla aktif işletme sayısı 3.2 milyondur. Bu girişimlerin yaklaşık olarak %80’i hizmet ve ticaret sektöründe faaliyet gösterirken, reel sektörde faaliyet gösteren işletmelerin payı %20’nin altındadır. İstihdamda ise, hizmet sektörü toplam istihdamın %38,9’unu oluştururken, sanayi sektörünün istihdam payı %28,1’dir. Ticaret sektörü ciroda %43,8’lik pay ile ilk sıradadır. İşletmelerin en fazla yer aldığı ve istihdam payı en yüksek olan hizmet sektörünün ciro payı %16,2 iken, sanayi sektörünün ciro payı %33,3’tür. Bu verilerden Türkiye’de işletmelerin büyük ölçüde geniş tanımıyla hizmetler sektöründe yığıldığını söyleyebiliriz. Bunun en önemli nedeni, sanayi sektöründe işletme teşkilinin hizmet sektörüne kıyasla çok daha büyük sermaye gerektiriyor olmasıdır. Bir sektörde firma kuruluşunun gerektirdiği sermaye miktarı piyasaya giriş engellerinden birisini oluşturduğu için, bu veriler bize Türkiye’de hizmetler sektörünün sanayi sektörüne kıyasla daha rekabetçi olduğunu göstermektedir. Daha çok aile işletmesi formasyonunun geçerli olduğu tarım sektöründe, işletmeler belirli ürünlerin üretimi çerçevesinde mekansal olarak yoğunlaşmakta olup, ortalama sermaye büyüklüğü anlamında da oldukça küçüktür. Bu durum tarımsal hammadde ve işlenmemiş tarımsal ürün üretiminde rekabetin görece olarak yüksek olmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de işletme büyüklüğü arttıkça, faaliyet gösterilen sektörden bağımsız olarak rekabetin azaldığı söylenebilir. Bunun bir nedeni iç pazarın birçok alt sektörde çok sayıda büyük işletmenin faaliyet göstermesine olanak sağlayacak kadar büyük olmamasıdır. TÜİK verilerine göre, Türkiye’de işletmelerin yaklaşık olarak %94’ünü mikro işletmeler, %4’ünü küçük işletmeler, %1,8’ini orta büyüklükteki işletmeler ve %0,2’sini büyük işletmeler oluşturmaktadır. Büyük işletmeler kimi zaman kendi aralarında büyük ve makro işletmeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Buna göre 250-499 işçi çalıştıranlar büyük, 500+ işçi çalıştıranlar ise makro işletme olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’deki işletmelerin çok azı makro işletme niteliğindedir. Bu bağlamda bakıldığında AB’de mikro işletmelerin payının daha yüksek olduğu, ancak sanayi sektöründe işletme büyüklüğünün arttığı söylenebilir. Bu veriler bize pandemi öncesinde, firma sayısı ve firma büyüklüğü çerçevesinde

vesinde değerlendirildiğinde, Türkiye’de belirli ölçüde rekabetçi bir piyasa ekonomisinin var olduğunu göstermektedir. Buna karşın, 2019 yılında Türkiye’de toplam cironun %35,5’ini büyüklük işletme grubunun, %25’ini mikro işletmelerin, %19,8’ini küçük işletmelerin ve %19,7’sini orta büyüklükteki işletmelerin elde ettiği vurgulanmalıdır. İstihdamda da benzeri bir durum söz konusudur; istihdamın %37,6’sını mikro işletmeler, %26,3’ünü büyüklük işletmeler, %19,5’ini küçük işletmeler ve %16,6’sını orta büyüklükteki işletmeler yaratmaktadır. Firmaların yenilik yaratma ve teknoloji geliştirme potansiyeli de sermaye büyüklüğü gibi piyasaların rekabet niteliğini belirleyen önemli unsurlardan birisidir. Türkiye’de imalat sanayindeki işletmelerin %57’si düşük teknoloji içeren üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Ayrıca bu işletmeler toplam istihdamın %52’sini yaratmakta ve cironun %39’unu elde etmektedirler. İşletmelerin bu teknolojik niteliği, Türkiye’nin ihracatına da yansımakta, imalat sanayi ihracatı içerisinde yüksek teknoloji içeren ürün payı %3-4’ü aşmamaktadır. Türkiye COVID-19 krizini işte bu firma demografisi ve piyasa özellikleri ile karşıladı.

Firmaların yenilik yaratma ve teknoloji geliştirme potansiyeli de sermaye büyüklüğü gibi piyasaların rekabet niteliğini belirleyen önemli unsurlardan birisidir.

3. KRİZİN NİTELİĞİ VE EKONOMİ POLİTİKA TEPKİLERİ

3.1. Belirsizlik, Ekonomi Politikaları ve Resesyonun Derinliği ve Süresi

Köhn (2017) tarafından da vurgulandığı gibi, belirsizlik iktisatta seçim yapmak ile ilişkilidir. Belirsizliğin birçok yönü olmasına karşın, özünde basitçe kimsenin yakın ve/veya uzak gelecekte ne olacağını bilmemesi anlamına gelir. Belirsizliğin temel unsuru ise bilgi, bilginin eksik olması ya da hiç olmamasıdır. Ekonomik teorilerin tam bilgi varsayımına dayanıyor olması, bu teorilerin hem kurgusal yapılarının hem de ekonomi politika önlemlerinin belirsizlik koşullarında geçerliliklerini yitirmeleri, en azından şüpheli ve tartışmalı hale gelmeleri sonucunu doğurur. 2007/2008 küresel ekonomik krizi, belirsizlik tartışmasının iktisatçılar arasında yeniden canlanmasına neden oldu. Bu bağlamda geliştirilen, finansal sistemde var olan belirsizliğin krizin temel nedeni olduğu argümanının gerisinde, belirsizliğin riskin ölçülmesini olanaksız kıldığı temel kabulü vardır. Riskin hesaplanamaması, riskin fiyatlanamaması anlamına geldiğinden, bu piyasanın tek gözünün artık görmüyor olması anlamına gelir. Öte yandan, karar süreçleri çok dönemli ve dinamik olduğundan, belirsizlik aynı zamanda ekonomik karar birimlerinin karar süreçlerine giren değişkenlerin gelecek dönemlerdeki

Talep ve üretime yönelik kararların ötelenmesinin kendi kendini besleyen bir olgu olması, resesyonun derinleşmesine ve uzamasına ayrıca katkı vermektedir.

değerlerini bilememelerine ve böylece optimal kararlar verememelerine neden olur.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) COVID-19 ve benzeri küresel sağlık sorunlarının yönetiminde temel kurumsal yapıdır. Buna karşın, ABD başta olmak üzere kimi ülkelerin açık bir biçimde örgütü kurumsal amaçları ile örtüşmeyen davranışlar sergilemekle suçladılar ve bu durum sürecin başında derin ve uzun bir belirsizliğe kaynaklık etti. Örgüte yönelik eleştiriler vaka ve can kaybı, alınan önlemler, tedavi edici ilaçlar ve aşıya yönelik çalışmalara ilişkin bilgi toplama ve tüm dünya ile şeffaf bir biçimde paylaşma ve uluslararası iş birliği ve koordinasyonu temsil etme işlevlerini yerine getirmeme konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu eleştirilere örgütün kaynak ve personel bağlamında kurumsal kapasitesinin yetersizliği de eklenmelidir. Bu durum her düzeyde karar süreçlerinde alınan önlemler ve sonuçları ve tedavi edici ilaçlar ve aşı ile ilgili olarak ulaşılan bilginin erişim kaynağından bağımsız olarak güvenilirliğini büyük ölçüde ortadan kaldırdı. Bilginin olmaması, yetersiz olması ve/veya güvenilir olmaması ekonomik karar birimlerinin kararlarını ötelenmesine neden olmaktadır. Daha somut olarak, belirsizlik koşulu altında tüketiciler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere yönelik taleplerini, üreticiler ise yatırım, istihdam ve üretime yönelik kararlarını ötelerler. Böylece içinde bulunulan resesyon ve süresi uzamaktadır. Talep ve üretime yönelik kararların ötelenmesinin kendi kendini besleyen bir olgu olması, resesyonun derinleşmesine ve uzamasına ayrıca katkı vermektedir.

Sosyo-ekonomik bir perspektiften, pandeminin yarattığı belirsizlik, kamusal kısıtlamalar ve düzenlemelerle bir araya geldiğinde özgür karar alabilmek için ihtiyaç duyulan temel koşulları ortadan kaldırmaktadır. Böylece, kararların optimal olmaktan uzaklaşmasının kaynak dağılımı ve kullanımında yarattığı etkinsizlik sonucu ekonomik aktivite yavaşlar ve düzensizleşir. Üstelik, bu durum yarattığı negatif dışsallıklar nedeniyle ekonominin toparlanabilmesi için gerekli adımların atılması için gerekli teşvikleri ortadan kaldırır. Böylece, ekonominin krizden çıkması-normale dönmeye başlaması yavaşlar. Bunda firmalar sektörünün ekonomik koşullara tepki vermekte çok daha temkinli davranması ile kamusal kısıtlamalar ve düzenlemeler önemli yol oynar. COVID-19 pandemisi hem ulusal hem de uluslararası kaynak dağılımını değiştirdiği için, ekonomik yapıda da değişimi zorlamaktadır. Ancak, küresel düzeyde ekonominin dijitalleşmesinin derinleşmesi dışında, bugünden bu yapısal değişimin yönünü tümüyle öngörmek ola-

naklı değildir. Pandemi bir yandan kaynak kullanımında ortaya çıkardığı değişim kanalıyla ekonominin sektörel yapısında, diğer yandan üretim faktörlerinin sahipliğinde yarattığı değişim kanalıyla ekonomik sistemlerde dönüşümü tetikleme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, daha radikal çağrılar ve öngörüler yapılmakla birlikte, en büyük olasılık Keynesgil bir teorik kurgu çerçevesinde kamu sektörünün hem kamusal düzenleme ve çıktı ve istihdamın yaratılmasında hem de sigorta ve bankacılık başta olmak üzere finansal sistemde daha görünür hale gelmesidir. Daha kısa dönemde, kamusal her düzenlemenin “Lucas kritik” öngörüsü doğrultusunda kamusal önlemlerin etkinliğini azaltacağını söyleyebiliriz. Bu durum da pandeminin yarattığı krizden çıkışı geciktirecek ve düzensiz olmasına neden olacaktır.

Ekonominin makro ekonomik göstergeler temelinde başlangıç koşulları ve makroekonomik değişkenlerin düzeyleri, resesyondan derinliğinin ve resesyondan çıkışın ölçülmesinde baz etkisi oluşturmaktadır. Makroekonomik değişkenlerin alt dönemlerde varyanslarının farklılaşması ile ölçülen değişkenliğin küçük ya da büyük olması ise, resesyondan çıkışın olası patikalarının az görünür olmasına neden olarak, ekonomik karar birimlerinin kararlarının en azından optimal olmasını engellemektedir.

Bu bölümü kapatmadan önce, ekonomi politikası araçları olan maliye politikası, para politikası, gelirler politikası ve dış ekonomik ilişkiler politikalarının konjonktürel özelliklerini kısaca tartışmak, bir sonraki bölümde ele alınan COVID-19'a karşı uygulamaya konulan ekonomik önlemlerinin daha iyi değerlendirilmesine yardımcı olacaktır. Ekonomi politikalarının işlevlerinin ne olduğunun bilinmesi, COVID-19 sonrasında küresel kurgusunda Akad ve Gürsel (2020)'in Türkiye'nin olgun bir piyasa ekonomisi olma yönünde ilerleyecek mi yoksa ekonomik, politik ve toplumsal kesintiler ve geri dönüşler mi olacak sorularını yanıtlamak için de gereklidir.

Maliye politikası bağlamında temel soru, bu politikanın temel araçlarının COVID-19 krizinin yarattığı piyasa aksaklıklarını giderip gideremeyeceğidir. Geniş anlamda iktisat literatüründe maliye politikası, konjonktürel hareketlerin yönünü ve nedenini geç tespit edebildiği, konjonktür karşıtı politikaların tasarlanmasının ve uygulamaya geçmesinin ve hedeflenen etkilerinin ortaya çıkmasının uzun zaman aldığı yönünde eleştirilere maruz kalır. Ancak bu bağlamda yapılan değerlendirmelerin büyük bölümünde maliye politikalarının bileşenleri ayrı ayrı dikkate alınarak yapılmaz. Planlanması ve uygulamaya konulması uzun zaman süren alt yapı yatırımları

Pandemi bir yandan kaynak kullanımında ortaya çıkardığı değişim kanalıyla ekonominin sektörel yapısında, diğer yandan üretim faktörlerinin sahipliğinde yarattığı değişim kanalıyla ekonomik sistemlerde dönüşümü tetikleme potansiyeline sahiptir.

Literatürde bir ekonomide mal ve hizmetlerin üretim ve tüketim süreçlerinin ne ölçüde dış ticarete konu olduğunun politik konjonktürün derinliğini belirleyen önemli unsurlardan biri olduğu kabul edilmektedir.

gibi büyük kamusal projeler için haklı sayılabilecek bu eleştiriler, daha dar kapsamlı reel harcamalar, personel harcamaları, transfer harcamaları ve kamu gelirlerinin düzeyleri ve bileşenlerini içeren maliye politikası setleri için geçerli değildir. Maliye politikası çerçevesinde tartışılabilecek bir diğer önemli konu politik konjonktürdür. Schuknecht (1996), politik konjonktürü hükümetlerin seçim dönemlerinde genişleyici, yeniden seçildikten sonra daraltıcı maliye politikaları uygulamaları olarak tasvir etmektedir. Bu bağlamda, en çok kullanılan maliye politikası bileşenleri arasında istihdam programları ve sübvansiyonlar yer almaktadır. Bu argümanı desteklemek için yeterli ampirik kanıt sunmak mümkündür. Örneğin, Lee ve Sung (2007), cari harcamalar, sübvansiyonlar ve transfer harcamalarının kolaylıkla konjonktür karşıtı politika araçları olarak kullanılabilirdiği sonucuna varmaktadırlar. Baum ve Koester (2011) ise ekonominin içinde bulunduğu başlangıç koşullarının maliye politika bileşimi ve etkinliğini belirlediği sonucuna varmaktadır. Ayrıca, ilgili literatürde bir ekonomide mal ve hizmetlerin üretim ve tüketim süreçlerinin ne ölçüde dış ticarete konu olduğunun politik konjonktürün derinliğini belirleyen önemli unsurlardan biri olduğu kabul edilmektedir. Ancak politik konjonktürün temel belirleyiciyken diğer bir hususun hükümetlerin yeterli parlamenter denetime sahip olup olmadıkları olduğu ileri sürülebilir. Parlamenter denetimin zayıflaması politik konjonktürün sadece genel seçimler etrafında değil, ama aynı zamanda lokal seçimler bağlamında da gündeme gelmesi, böylece sayılarının ve derinliklerinin artmasına neden olmaktadır. Öte yandan, muhalefetin gücünün azalması, hükümetlerin yeniden seçilme olasılıklarının güçlenmesi daha hedefli ancak mali yükü daha düşük seçim öncesi politikaların geliştirilmesine olanak sağlayarak politik konjonktürün derinliğini azaltmaktadır. Ayrıca, seçim süreci yaklaşırken ekonominin içinde bulunduğu koşullar ve hükümetlerin seçim programları için gerekli fonlara ulaşip ulaşmadıkları da politik konjonktür sürecini etkileyecektir.

Ekonomik krizin kaynağı ve niteliği, para politikasının tasarımı, uygulanmasını ve etkinliğini büyük ölçüde belirlemektedir. Öte yandan, para politikaları geleneksel olarak hükümet kurumu dışında para otoritesi olarak adlandırılan ve çoğu kez merkez bankasını ifade eden kurumsal örgütlenme aracılığı ile tasarlanarak uygulanagelmıştır. 1970'lerde yaşanan iki petrol krizleri petrol ithalatçısı olan ülkelerde maliyet etkisi, petrol ihraç eden ülkelerde ise pozitif gelir şokunun itmesi ile ortaya çıkan talep etkisiyle yüksek oranlı ve histerik enflasyonist bir süreç başlattı. İktisatçılar arasında temel tartışma konusu haline gelen enflasyonun önlenmesi için geliştirilen

mucize çözüm, merkez bankalarının bağımsızlığı ve enflasyon hedeflemesi politikası izlemeleri oldu. Alesina ve Stella (2010), bu bağlamda merkez bankalarının bağımsızlığının aynı zamanda en azından doğrudan politik konjonktür amacıyla kullanılamayacağı ön kabulüne vurgu yapmaktadırlar. Bu ekonomi politik önermeye göre, merkez bankası bağımsızlığı hükümetlerin partizan müdahalelerini elimine ederek hem enflasyonun ama daha önemlisi GSYH ve istihdamın varyansını düşürecek, yani ekonomik konjonktürlerin derinliğini azaltacaktı. Merkez bankası bağımsızlığı tanımlanırken temel olarak bankanın amaç fonksiyonunun hükümetçe belirleneceği ve idarecilerinin belirlenen koşullar ve süreler dışında değiştirilemeyeceği ilkeleri öne çıkarılmaktaydı. Ancak uygulamada iki temel sorunla karşılaşmaktadır. Bunlardan ilki, para politikasının bir konjonktür politikası olarak kullanılması, özellikle resesyon söz konusu olduğunda maliye politikası ile eş-güdümlü bir biçimde, teknik ifadesi ile maliye politikasına eşlik edecek biçimde uygulanmasının gerekmesidir. İkinci ve asıl sorun, hükümetlerin parlamento denetimlerinin azaldığı ve özellikle uzun süren resesyon dönemlerinde gerçekleştirilecek genel ve lokal seçimlerde başarı olasılıklarının düşmeye başlaması sonucu merkez bankalarının yasal bağımsızlıklarını korumalarına karşın pratikte hükümetlerin kontrolüne girmeleridir. Üstelik bu dolaylı ve örtük bağımlılık ilişkisi, merkez bankaları aracılığıyla gerçekte hükümetin uyguladığı politikaların olumsuz sonuçlarından hükümetlerin sorumlu gözükmemesinin önünü kapatmaktadır. Böylece hükümetler sorumlu tutulmadan, sorumluluğu merkez bankalarına yıkarak konjonktür yönlü/karşıtı para politikalar izleme olanağına kavuşmaktadırlar. Para politikalarının, özellikle kısa dönemde talep yönlü politikalar olması, içinde bulunduğumuz COVID-19 kaynaklı ekonomik krizi türünden resesyonlarda talep şokunun arz şokuna eşlik etmesi nedeniyle işlevselliklerini artırmakta ve hükümetlerin tercih ettikleri ekonomi politikası olmalarını sağlamaktadır. Para politikalarının ve özellikle merkez bankacılığının teorisi ve pratiğine ilişkin burada yaptığımız değerlendirmelerin 2018'in ikinci yarısı ile ve özellikle pandeminin etkilerinin artan biçimde hissedildiği Mart 2020 sonrasında Türkiye'de büyük ölçüde doğru olduğu ileri sürülebilir.

Gelirler politikası, hükümetlerin üretim faktörlerinin piyasalarında, kimi zaman piyasa araçlarıyla, ama çoğu kez doğrudan müdahale etmeleri ile uyguladıkları ekonomi politikası aracıdır. Günümüzde asgari ücret uygulaması gelirler politikasının temel aracı niteliğinde olup, "normal zamanlarda" sermaye, doğal kaynak ve girişim gelirlerine hükümetlerin doğrudan müdahaleleri büyük ölçüde ortadan kalmış durumdadır. Asgari ücret poli-

hükümetlerin parlamento denetimlerinin azaldığı ve özellikle uzun süren resesyon dönemlerinde gerçekleştirilecek genel ve lokal seçimlerde başarı olasılıklarının düşmeye başlaması sonucu merkez bankalarının yasal bağımsızlıklarını korumalarına karşın pratikte hükümetlerin kontrolüne girmeleridir.

**Özgür
bir toplum
için...**

Asgari ücret politikasının hükümet, işverenler ve işlerden oluşan çok taraflı bir karar sürecinin sonunda ortaya çıkması ve çoğu kez en az bir yıl için tasarlanıp uygulanması konjonktürel bir perspektiften esnek bir biçimde kullanılmasını engellemektedir.

tikasının hükümet, işverenler ve işlerden oluşan çok taraflı bir karar sürecinin sonunda ortaya çıkması ve çoğu kez en az bir yıl için tasarlanıp uygulanması konjonktürel bir perspektiften esnek bir biçimde kullanılmasını engellemektedir. Ancak aşağıda da tartışıldığı gibi, içinde bulunduğumuz türden derin ekonomik kriz dönemlerinde hükümetler işgücü piyasalarına doğrudan müdahale için farklı araçlar geliştirebilmekte ve kullanmaktadır. Ayrıca, COVID-19 krizinin ekonominin farklı sektörleri üzerindeki etkilerinin çok büyük farklılık göstermesi ve en olumsuz etkilenen alt sektörlerde çalışanların önemli bir kısmının işlerini kaybetmeleri veya işlerini kaybetmeseler bile çok daha düşük ücretle çalışmak durumunda kalmaları, gelirler politikasının işlevselliğini ve önemini hatırı sayılır bir biçimde artırmıştır.

1980'ler sonrası küreselleşme ve dış satım temelli ekonomik kalkınma ve büyüme stratejilerinin doğal bir sonucu olarak ekonomiler giderek birbirlerine daha çok bağımlı hale geldiler. 2007/2008 küresel finansal krizi sonrasında belli ölçülerde kesintiye uğramış da olsa finansal küreselleşmenin reel küreselleşmeye eşlik etmesi artık ülkelerin büyük ölçüde geniş anlamda bağımsız bir dış ekonomi politikası, dar anlamda ise döviz kuru politikası izlemesini olanaksız kılmaktadır. Bunda dış ekonomik ilişkilerin ve özellikle dış ticaretin hem dış ekonomik ortak hem de mal ve hizmetlerin içerikleri bağlamında desenin önemli ölçüde statik uluslararası ticaret ve finansman teorilerinin betimlemeleri ile örtüşmeyecek bir biçimde dinamik bir biçim alması da önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreç hem döviz kuru başta olmak üzere birçok dış ekonomik değişkenin değerlerinin belirlenme süreçlerini içselleştirmekte hem de tekil olarak hükümet politikaları ile kontrol edilmelerini zorlaştırmaktadır. Türkiye'de 2018 sonrası dönemde döviz kuru ile ilgili gelişmeler bu argümana iyi bir kanıt teşkil etmektedir. İçinde bulunduğumuz krizin dış ekonomik ortaklarımızı da şokların nitelikleri ve yönleri bağlamında benzer biçimde etkilemiş olması da dış ticaret ve finansal sermaye kanallarını yönetecek ekonomi politikalarının etkinliğini hemen hemen tümüyle ortadan kaldırmaktadır.

3.2. Ekonomik Politika Önlemleri, Etkinliği ve Alternatif Öneriler

Bu alt bölüm, Türkiye'de COVID-19 ekonomik krizine karşı alınan önlemlerin neler olduğunu sıralayarak, bu önlemlerin etkinliğini değerlendirmekte ve bireysel ekonomik özgürlükler konusunda daha ihtiyatlı ve kamu ya-

rarını gözeterek alternatif önlemlerin neler olabileceğini tartışmaktadır. Bu çalışma COVID-19'un ekonomik etkilerini tartışırken, pandeminin insan yaşamını doğrudan tehdit ettiği gerçeğini göz önünde tutmaktadır. İnsanların yaşamlarının tehdit altında olmaları, onların psikolojik sağlıklarının ve dolayısıyla sosyal, politik ve ekonomik ilişkilerinin ve tercihlerinin de bu süreçten etkileneceği anlamına gelmektedir. Özellikle, psikolojik sağlık üzerindeki etkilerin sosyal, politik ve ekonomik tercihleri değiştirmesi, ekonomik karar birimlerinin karar süreçlerinin, daha açık ifadesi ile tüketim ve üretim fonksiyonlarının parametrelerinin değişmesi anlamına gelecektir. Böylece tüketim ve üretimde hem mutlak düzeyler hem de bileşenler değişecektir. Bir kendi kendini besleyen süreç sonucunda tasarruflar, yatırımlar, araştırma geliştirme harcamaları, ihracat, ithalat ve buradan üretim kapasiteleri ve istihdam gibi reel ekonominin hemen her boyutunda değişiklikler ortaya çıkacaktır. Ekonomik karar birimlerinin tercihlerindeki değişimler, ayrıca, mal ve hizmetlerin göreceli fiyatlarını değiştirecek ve buradan ekonomide uzun dönemde devam edecek bir kaynakların yeniden dağılımı sürecini başlatacaktır. Bir yandan negatif talep ve arz şokları, diğer yandan dış ekonomik ilişkiler içinde olduğunuz ortaklarınızdaki şokların dış ticaret ve uluslararası sermaye akımları kanalıyla sizin ekonominize aktarılması, kaynakların yeniden dağılımının doğurduğu maliyetler ve üretkenlik kayıpları ile birleştiğinde ekonomik ve sosyal refah kayıpları derinleşecektir.

COVID-19'un psikolojik etkilerinin yarattığı tercih sistemlerindeki değişiklikler hanehalkları için gelir ve mal ve hizmetlerin göreceli fiyatlarındaki değişikliklerle birleştiğinde optimizasyon problemlerinin hem amaç fonksiyonları hem de kısıt fonksiyonları değişecektir. Böylece, sadece tükettikleri mal ve hizmetlerin miktarları ve bileşenleri değil, ama aynı zamanda işgücüne katılım kararları ve dolayısıyla işgücü arz fonksiyonları da değişecektir. İşgücü piyasasında ortaya çıkacak süreç ise üretim sektörlerine aktarılacaktır. Benzer bir biçimde, firma için, firma demografisinin ve finansal kısıtlarının limitleri dışında, girişimcinin psikolojik etkiler sonucu kar maksimizasyonuna ilişkin kurgusu, özellikle yakın ve uzun dönem beklentileri üzerinden değişecektir. Bu durum firmanın üretim kararını ve buradan tüm üretim faktör ve girdilerine yönelik taleplerini ve pazara ilişkin tercihlerini değiştirecektir. Girişimcilerin sabit sermaye yatırımları ve araştırma ve geliştirme harcamalarına ilişkin tercihleri, uzun dönem verimliliğini ve sektörün ve ülkenin gelişme patikasını değiştirecektir. Dolayısıyla, aşağıda sıralanan önlemler değerlendirilirken, her bir önlemin aslında ekonomik karar birim-

Özellikle, psikolojik sağlık üzerindeki etkilerin sosyal, politik ve ekonomik tercihleri değiştirmesi, ekonomik karar birimlerinin karar süreçlerinin, daha açık ifadesi ile tüketim ve üretim fonksiyonlarının parametrelerinin değişmesi anlamına gelecektir.

lerinin, tüketicilerin ve üreticilerin karar süreçlerini nasıl etkiledikleri ve sonuçlarının neler olacağı göz önünde tutulmalıdır.

Türkiye’de COVID-19 ekonomik krizine karşı geçen yaklaşık olarak 8 ayda, bir dizi sosyo-ekonomik önlem paketi uygulamaya kondu. Ekonomi politikalarının tasarlanmasında politik iktisatçılar ve ekonomi politikalarını uygulayan hükümet kurumları ve bürokratları arasında adet olduğu üzere her pakete çarpıcı bir ad takıldı. Çalışmanın bu bölümünde bu paketlerde içerilen önlemler yukarıdaki ilkeler bağlamında değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

COVID-19 ekonomik krizine karşı ilk olarak açıklanan ve 21 maddeden oluşan “Ekonomik İstikrar Kalkanı” adlı tedbir paketi kapsamında devreye sokulan sosyo-ekonomik önlemleri ve her bir önlem ile ilgili kısa bir değerlendirme aşağıda verilmektedir²:

1. Perakende, AVM, Demir-Çelik, Otomotiv, Lojistik-Ulaşım, Sinema-Tiyatro, Konaklama, Yiyecek-İçecek, Tekstil-Konfeksiyon ve Etkinlik-Organizasyon sektörleri için Muhtasar ve Katma Değer Vergisi (KDV) tevkifatı ile Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) primleri Nisan, Mayıs ve Haziran ödemeleri 6’şar ay ertelendi.

Bu önlem, kapanma önlemleri kapsamında olan sektörler ve demir-çelik ve lojistik gibi stratejik sektörlerle devletin lehine doğan gelirlerin (KDV ve SGK primlerinin) ertelenmesi niteliğinde olup, doğrudan kaynak aktarımı söz konusu değildir.

2. Konaklama vergisi Kasım ayına kadar uygulanmayacak.

Bu önlem, cari işlemler dengesi yönünden kritik bir sektör olan turizm sektöründe devletin lehine doğacak gelirden vazgeçmesini içermektedir. Buna karşın, konaklama vergisinin tahakkuk etmesi için, konaklama tesislerinin konuk ağırlıyor olmaları gerekmektedir. Oysa hem ulusal hem de uluslararası düzeyde alınan kapanma önlemleri ve ulaşımı kısıtlayan önlemler nedeniyle konaklama tesislerinin gelir yaratabilme kapasiteleri büyük ölçüde ortadan kalktığı için bu önlem, bu tesislerin kısa dönemde yüklenmek zorunda oldukları işletme sermayesi gereğini azaltmaktan uzaktır.

3. Otel kiralamalarına ilişkin irtifak hakkı bedelleri ve hasılat payı ödemeleri Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için 6 ay süreyle ertelendi.

² <http://www.istanbul.gov.tr/cumhurbaskani-erdogan-ekonomik-istikrar-kalkanı-tedbir-paketini-acıkladı>

Bu önlem, otel kiralamalarına ilişkin devletin lehine doğan gelirlerden vazgeçilmesini içermektedir. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, turizm sektörünün durma noktasına geldiği bir ortamda, otel kiralamaları yapılması beklenemeyeceği için bu önlemin kapsamı, hali hazırda kiralanmış olunan belirli sayıda oteli kapsamaktadır.

4. İç havayolu taşımacılığında 3 ay süreyle KDV oranı yüzde 18'den yüzde 1'e indirildi.

Bu önleminde de devletin lehine doğan bir gelirden vazgeçmesi söz konusudur. Alınan önlemlerin iç seyahat kısıtlaması içerdiğinden, bu önlemin mali yükü de sınırlı olacaktır. Ayrıca, bu önlemin etkinliği, iç hava yolu taşımacılığı yapan şirketlerin talepteki azalmayı telafi edebilmek için fiyat düşürmesi durumunda azalacaktır.

5. COVID-19 salgınıyla ilgili tedbirlerden etkilendiği için nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi, anapara ve faiz ödemeleri asgari 3 ay ötelenecek ve gerektiğinde bunlara ilave finansman desteği sağlanacak.

Bu önlem tedbirlerden etkilenen firmalar için kredi, ana para ve faiz ödemelerinin ertelenmesini içermektedir. Ancak bu önlemin kapsamı belirsizdir. Nakit akışı azalışı ve hangi sektörlerden firmaları kapsadığı belirtilmemektedir. Gerektiğinde sağlanacak ilave finansman desteği de muğlaktır. Yeni gerekliliklerden kastın ne olduğu ve ne tür finansman desteğinin sağlanacağı açıklanmamaktadır.

6. İhracattaki geçici yavaşlama sürecinde kapasite kullanım oranlarının korunması amacıyla ihracatçıya stok finansmanı desteği verilecek.

Stok finansmanı önlemi, ihracat yapan sektörlerin üretiminin devamı için önemli bir destek olmakla birlikte finansmanın kapsamının, kaynağının ve maliyetinin ne olacağı belirsizdir.

7. Bu dönemde işlerinin olumsuz etkilendiğini beyan ederek talepte bulunan esnaf ve sanatkârların Halkbank'a olan kredi borçları, Nisan, Mayıs ve Haziran anapara ve faiz ödemeleri 3 ay süreyle ve faizsiz olarak ertelenecek.

Bu önlem kapsamında da bir kamu bankasına olan kredi borçlarının ana para ve faiz ödemelerinin ertelenmesi söz konusudur. Esnaf ve özellikle sanatkârlar gelir kayıpları anlamında pandemiden en çok etkilenen sosyal

gruplar arasında yer almaktadırlar. Dolayısıyla, bu ve benzeri sosyal gruplar için asıl sorun cari geçimlik gelir kaynağı yaratma sorunudur.

8. Kredi Garanti Fonu (KGF) limiti 25 milyar liradan 50 milyar liraya çıkartılacak, kredilerde öncelik gelişmelerden olumsuz etkilendiği için likidite ihtiyacı oluşan ve teminat açığı bulunan firmalar ile KOBİ'lere verilecek.

Yukarıda da tartışıldığı üzere, Türkiye'de dominant firma büyüklüğü KOBİ olup, KOBİ'ler içerisinde de mikro işletmeler ağırlıktadır. 1-9 işçi çalıştıran bu işletmeler çoğu kez kredi için teminat gösterecek varlığı olmayan firmalardır. Dolayısıyla, KGF'nin kapsamının iki katına çıkarılması önemli olmakla birlikte, bu destek kredi üretimini devam ettirebilen ancak işletme sermaye ihtiyacı olan firmaları için olup, KOBİ'ler için asıl sorun varlıklarını sürdürmektir. Türkiye'de bu firmaların istihdamın dörtte üçünü yarattıkları göz önüne alındığında, istihdamın korunması için bu firmaların kapanmasının önlenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bu firmalar için doğrudan kaynak aktaracak koşullu bir mekanizmanın oluşturulması ve devamlılığının kriz sonrası dönemlerde de sağlanması önem arz etmektedir.

9. Vatandaşlar için uygun ve avantajlı şartlarda sosyal amaçlı kredi paketleri devreye alınması teşvik edilecek.

Bu önlem hanehalklarına ilişkin bir kredi paketi olmakla birlikte hem sosyal amaçların neler oldukları hem de kredinin miktarı ve kaynağı belirsizdir.

10. 500 bin liranın altındaki konutlarda kredilendirilebilir miktar yüzde 80'den yüzde 90'a çıkartılacak, asgari peşinat yüzde 10'a düşürülecek.

Bu önlem kapsamı tanımlanmış bir önlem niteliğindedir. Ancak bu önlem birçok boyutu ile tartışmaya açıktır. Her şeyden önce neden inşaat sektörünün ve özellikle de konutun öne çıkarıldığı ve pandemiyle doğrudan ilgili sonuçları açıklanmaya muhtaçtır. Öte yandan, kredilendirilebilir miktarın artırılması anapara ve faiz ödemelerinin artması demektir. Asgari peşinat düşük olmasına karşın, yüksek anapara ve faiz ödemelerini ancak işlerini ve gelir düzeylerini koruyabilenler ödeyeceklerdir. Ayrıca, bu önlem, konut fiyatlarının hızla yükselmesine neden olarak önlemin asıl yararının konut ihtiyacı olanlarca değil, inşaatçılarca elde edilmesini sağlamıştır.

11. Virüsün yayılmasına karşı alınan tedbirlerin etkisiyle Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında temerrüde düşen firmaların kredi siciline "mücbir sebep" notu düşülmesi sağlanacak.

Bu önlem hukuki bir önlem olup, pandemi sonucu kredilerini ödeyemeyenlerin sicillerinin ve dolayısıyla gelecekteki kredi verilebilirliklerinin azalmamasını amaçlamaktadır.

12. Stopaj gibi kaynağında yapılan kesintilerin ödemelerini içeren muhtasar beyannamelerin süreleri 3 ay ertelenecek.

Burada da kamu sektörü lehine doğacak bir gelirin ödenmesi ötelenmektedir.

13. Asgari ücret desteği devam edecek.

Uluslararası İşgücü Örgütü (International Labor Organization-ILO)'nün pandeminin işgücü üzerindeki etkilerinin sınırlandırılabilmesi için işin, işçinin ve ücretin korunmasına yönelik önemli bir çağrı yaptı. Özellikle pandemi sürecinde yoksulluk oranının önemli ölçüde artacağı ve gıda başta olmak üzere temel mal ve hizmet fiyatlarının arz yönlü şoklar nedeniyle yükseleceği göz önüne alındığında bireylerin istihdamda olmaları ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir gelir düzeyine sahip olmalarının ne denli önemli olduğu görülebilir. Bu önlemi bu çerçevede önemli bir adım olarak düşünmek gerekmektedir. Ancak önlemin kapsamı, miktarı, kaynağı ve aktarım mekanizması yeteri kadar açık değildir.

14. Mevzuattaki esnek ve uzaktan çalışma modellerinin daha etkin hale getirilmesi temin edilecek.

Esnek çalışma modelleri pandemi süresince ve kısa dönemde işin yitilmesini ve sürekliliğini sağlamak ve pandemiden işgücünü korumak için önemli bir adım olarak görülse bile, uzun dönemde işgücünün iş güvenliği ve işten doğan haklarını tehlikeye sokacak uygulamalar olarak görülmelidir.

15. Kısa Çalışma Ödeneği devreye alınacak, bundan faydalanmak için gereken süreçler kolaylaştırılacak ve hızlandırılacak. Böylece faaliyetine ara veren iş yerlerindeki işçilere geçici bir gelir desteği verirken, işverenlerin de maliyeti azaltılmış olacak.

Esnek çalışma modelleri ile ilgili değerlendirmeler belli ölçülerde kısa çalışma ödeneği önlemi için de geçerlidir. Burada kısa çalışmanın pandemi sonrasında norm halini alma riski göz önünde tutulmalıdır. İşin ve ücretin korunması için önemli olmakla birlikte bu önlem belirli ölçülerde gelir kayıpları da içermektedir. Burada da önlemin mali boyutu ve kaynağı açık değildir.

16. En düşük emekli maaşı 1.500 liraya yükseltilecek.

Emekli maaşları hükümetlerin en büyük transfer harcamasını oluşturur. İçinde bulunduğumuz krizin hem arz hem talep şoku olduğu düşünüldüğünde bu önlem, önemli bir talep yönetim aracı olarak düşünülebilir. Ancak hem emeklilerin tüketim sepetinin görece olarak dar olması hem de belirlenen değerin büyüklüğü göz önüne alındığında toplam talep boyutuyla yeterli olmadığı söylenebilir. Öte yandan, yoksulluk sınırının altında yaşanan bir çok emekli için her türlü gelir desteğinin önemli olduğu da vurgulanmalıdır.

17. Emeklilerin bayram ikramiyesi Nisan ayı başında ödenecek. Yine emeklilerin maaş promosyon ödemelerinin de şubelere gitmelerine gerek kalmaksızın, doğrudan hesaplarına yatırılması sağlanacak.

Burada emekli ödemelerinin öne çekilmesi ve pandemi önlemi olarak temasın azaltılması ve önemli bir kesimi yaş bağlamında risk grubunda sayılabilecek nüfusun korunması söz konusudur.

18. Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın belirlediği kriterlere göre, ihtiyaç sahibi ailelere yapılacak nakdi yardımlar için ilave 2 milyar liralık bir kaynak ayrılacak.

Alınan önlemler arasında hanehalklarına yönelik doğrudan kaynak aktarımı içeren temel önlem budur. Ancak, bu önlem ile ilgili olarak da hem kaynak hem de kullandırmanın esasları açık değildir. Bakanlığın hangi kısıtlara göre bu aileleri belirleyeceği önlemin etkinliğini de etkileyecektir. Öte yandan, Türkiye'de pandemi öncesinde hükümetin sosyal transfer içerisindeki payı yaklaşık olarak %7'den %6'ya gerilemiş durumdadır. Bu durum bu önlemin yeteri ölçüde hayata geçirilmediğini göstermektedir.

19. İstihdamdaki sürekliliği temin etmek amacıyla 2 aylık telafi çalışma süresi 4 aya çıkartılacak.

Bu önlemin de kapsamı ve içerdiği mali destek, yük ve kaynağı belirsizdir.

20. Küresel tedarik zincirlerindeki aksama ihtimaline karşı hem üretimde hem de perakende de belirlenen önceliklere göre alternatif kanallar geliştirilecek.

COVID-19 pandemisinin hem küresel hem de ulusal arz yanlı en önemli etkisi tedarik zincirlerinde neden olduğu aksamadır. Bu aksamaların Türkiye ekonomisi için tespiti ve alternatifler geliştirilmesi önemli olmakla birlikte bu çalışmalar, Ticaret ve Hazine ve Maliye Bakanlıkları ve diğer ilgili Bakanlık ve kamu kurumları aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Ayrıca, bu değer-

lendirme kısa, orta ve uzun dönem için yapılmalı ve tedarik süreçlerinde ithal ikameci bir yaklaşım gözetilmelidir.

21. Tek başına yaşayan 80 yaş üstü yaşlılar için sosyal hizmet ve evde sağlık hizmetlerinden oluşan periyodik takip programı devreye alınacak.

Önemli bir insanî yardım bakış açısını temsil eden bu uygulama yalnızca pandemi dönemi için sınırlı kalmamalı, süreklilik kazandırılmalıdır. Bu uygulamanın gerektirdiği harcamaların finansmanı için ilgili bakanlıkların bütçelerinde daimî fonlar oluşturulmalıdır.

Uluslararası Finans Enstitüsü (Institute of International Finance-IIF) Türkiye’de COVID-19 ekonomik krizine ilişkin önlemleri ekonomi politikaları bağlamında sınıflandırarak derlemektedir. Bu sınıflandırma çerçevesine içerilen önlemler ve kısaca değerlendirmeleri aşağıda verilmektedir.

3.2.1. Para politikasına ilişkin önlemler:

- ◆ 27 Mart’ta MB Para Politikası Kurulu (PPK) politika faiz oranını 100 baz puan indirerek, %9,75 olarak belirledi.

Türkiye Eylül 2018’de karşı karşıya olduğu kur şokunu önlemek için politika faiz oranını 625 baz puan artırarak %25’e yükseltmişti. Kur şoku atlatıldı, ancak Türkiye ekonomisi 2018-IV ile 2019-II döneminde 3 çeyrek yıl süren bir resesyona sürüklendi. Yukarıda da tartışıldığı gibi, Türkiye bu resesyunun sonuçları ile mücadele ederken COVID-19 krizi ile karşı karşıya kaldı. Parasal aktarım kanalları, özellikle de faiz oranı kanalı resesyondan çıkmak için kullanılan araçlardan birisi olduğundan, bu önlem ile faiz oranı düşürülerek hem yatırım hem de dayanıklı tüketim malları başta olmak üzere tüketim malları talebinin artırılması amaçlanmaktadır. Ancak talebin belirleyicileri arasında yalnızca faiz yoktur; yatırım talebi yatırımcıların o yatırım ile üretecekleri malların talebine gelecek ile ilgili bekleyişlerine ve tüketim malı talebi tüketicilerin gelirlerine ve gelecek ile ilgili bekleyişlerine bağlıdır. Üstelik, faiz oranının düşürülmesi, Türkiye gibi dış ödemeler dengesi kırılganlığı olan ülkelerde her zaman kur şoklarını ve oradan kurların fiyatlara geçişkenliği ile enflasyonist baskıyı beraberinde getirme potansiyeli vardır.

- ◆ MB bankalara yönelik olarak zorunlu rezerv karşılıkları için ödediği faiz oranını 200 baz puan azaltarak %6 olarak belirledi. Ayrıca, kredi büyüme hedefini gerçekleştirebilen bankalar için ilave 200 baz puan indirim yapılmasına karar verildi.

Faiz oranının düşürülmesi, Türkiye gibi dış ödemeler dengesi kırılganlığı olan ülkelerde her zaman kur şoklarını ve oradan kurların fiyatlara geçişkenliği ile enflasyonist baskıyı beraberinde getirme potansiyeli vardır.

Türkiye’de hükümet COVID-19 krizine karşı hanehalkları ve işletmelere doğrudan kaynak aktararak tüketim ve yatırım talebini ve üretimi teşvik etmek ve istihdamı korumak yerine, daha çok kredi kanalını kullanmayı tercih etti. Bu nedenle bankacılık kesiminin daha çok kredi vermesi için her yol kullanılmaya çalışıldı.

- ◆ 12 Nisan’da MB PPK politika faiz oranını 100 baz puan daha indirerek %8,75 olarak belirledi. 25 Haziran’da MB PPK politika faiz oranını 50 baz puan daha indirerek %8,25 olarak belirledi. Ayrıca, MB son ödünç verici olmasının gereği olarak, finansal piyasalara sınırsız likidite vermeyi taahhüt etti.

Yukarıda da vurgulandığı gibi, COVID-19’un ekonomi üzerindeki etkilerini ödünç verilebilir fonların maliyetini düşürmekte ve miktarını yükseltmekte gören hükümet, faiz indirmeyi sürdürdü ve sisteme sınırsız kaynak sağlamayı taahhüt etti.

- ◆ Halen yalnızca dolar için geçerli olan geleneksel (çoklu-fiyatlı) bir, üç ve altı ay vadeli swap ihaleleri Euro ve altın için de açılacaktır. Ayrıca, yabancı para zorunlu rezerve oranları tüm yükümlülük türleri ve tüm vadeler için reel kredi büyüme koşullarını yerine getiren bankalar için 500 baz puan düşürüldü. Böylelikle piyasaya yaklaşık olarak 5.1 milyar dolar sürülmüş olacak.

Türkiye’de hükümet, temel iki makroekonomik değişken olan faiz ve enflasyon arasındaki nedenselliğin yönünü konusunda iktisat teorisi ile ters düşü ve faiz oranını düşürürse enflasyonun da düşeceğini öngördü. Ancak enflasyonda hükümetin beklediği düşme gerçekleşmeyince, oluşan negatif reel faiz TL varlıklara olan talebi azaltarak TL üzerinde aşağı yönlü baskı oluşturmaya başladı. Hükümet bu baskıyı bu ve benzeri önlemler ile azaltmaya çalıştı.

- ◆ MB, özel sektöre kesintisiz kredi akışı sağlayan bankalara ucuz fon (%8,25’ten) sağlayacaktır.

Yukarıda da sıklıkla vurgulandığı gibi, çok ve ucuz ödünç verilebilir fonlar hükümetin pandeminin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için temel aracı haline geldi.

- ◆ MB, ihracatçılara sağladığı reeskont kredilerinin geri ödemelerini 3 ay erteledi. Bu 7.6 milyar dolara kadar kredinin geri ödenmesinin ertelenmesi anlamına gelmektedir.

Azalan iç talep ve Türkiye'nin AB başta olmak üzere dış ticaret ortaklarının ekonomilerinin kapanmasının yol açtığı ihracatta büyük oranlı azalma karşısında hükümet ihracatçıları desteklemeye çalıştı. Ancak bu destek de doğrudan kaynak aktarmak biçimde değil, çoğunlukla kredilerinin ödemelerinin ertelenmesi biçimini aldı.

- ◆ MB, TL ve yabancı para operasyonlarında varlık tabanlı ve ipotekli konut kredisi tabanlı senetleri teminat olarak kabul edecek.

Bu önlemlerde hükümetin finansal sistemin kredi verme kapasitesini genişletmeye yönelik bir önlemdir.

- ◆ 31 Mart'ta MB hükümetin iç borçlanma senetleri alımını açık piyasa portföy işlemleri çerçevesinde önden yüklemeli olarak yapacağını duyurdu. Açık piyasa işlemleri portföyü halen analitik bilançonun %5 ile sınırlıdır, ancak duyuru bu değerin revize edilebileceğini ifade etmektedir.

Bu önlem de hükümetin ekonominin temel sorunun finansal kaynak yetersizliği olarak gördüğüne işaret etmektedir.

3.2.2. *Maliye Politikasına İlişkin Önlemler:*

- ◆ 18 Mart'ta hükümet 15.5 milyar dolar (GSYH'nin %2'si) büyüklüğünde bir ekonomik teşvik paketi açıkladı.

Yukarıda da açıklandığı üzere maliye politikası kamu harcamaları ve gelirlerinin miktar ve bileşenleri değiştirilerek uygulanır. Bu bağlamda hükümet doğrudan üretim faktörlerini ve mal ve hizmetleri satın alarak, gelir transferleri yaparak ve/veya lehine doğan gelirlerden vazgeçerek ekonomiyi teşvik eder. Bu paketin bu çerçevede içeriğinin ne olduğu, hangi harcama ve transferleri içerdiği ya da hangi kamu gelirlerinden vazgeçildiği bilinmediği için değerlendirilmesi de olanaklı değildir. Ayrıca, 15.5 milyar dolarlık bir paketin finansman kaynağının neler olduğu da belirli değildir.

- ◆ İhracatçılara stok finansman desteği sağlanmaya başlandı.

Satışların geçici bir süreyle aksamaması karşısında üretimin ve istihdamın sürdürülebilmesi stokların artmasına bağlıdır. Ancak stokların artması firmaların işletme sermaye ihtiyaçlarının önemli ölçüde artması anlamına gelir. Bu bağlamda, özellikle de ihracatçılar için stok desteği önemli bir önlemdir. Ancak burada da desteğin kapsamı, hacmi ve süresi konusunda bir açıklık söz konusu değildir.

- ◆ Kapanan şirketlerde işçilere geçici ve kısmi olarak gelir desteği sağlanmaya başlandı.

Şirketlerin kapanması istihdamın ve üretimin ortadan kalkması anlamında gelmektedir. Bu nedenle, etkin bir kriz karşıtı önlem, işi ve istihdamı korumaktır. Buna karşın, şirketin kapanması durumunda, çalışanların yeni iş buluncaya kadar gelir ve mesleki yeterliliklerinin korunması önem arz etmektedir. Ancak bu önlemin de hem kapsam hem de sağlanan gelir desteği anlamında içeriği açık değildir.

- ◆ İhtiyacı olan ailelere nakit yardımı için Çalışma Bakanlığına ek bütçe tahsis edildi.

Türkiye’de sosyal yardımlar tarihsel olarak bir siyaset aracı olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşım 2000’li yıllarda giderek daha belirgin bir hal almıştır. Pandeminin farklı sosyal grupları, farklı derecede etkilediği de açıktır. Ayrıca, Türkiye üzerine yapılan ampirik çalışmalar, Türkiye’de ailelerin “aile” gelirlerinin demografik nitelikler ine bağlı olarak büyük değişimler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, aile reisinin kadın olması, ailede sosyal güvenlik şemsiyesi altında çalışan birinin olmaması, çocuk sayısının çok olması gibi unsurlar ailenin ekonomik koşullarını önemli ölçüde kötüleştirmektedir. Bu nedenle hedefli bir biçimde ailelere nakit yardımı pandeminin yaşam koşullarında büyük düşüş yarattığı ailelere hedefli doğrudan yardım önem arz etmektedir. Ancak, diğer önlemlerde olduğu gibi, burada da alınan önemlim hangi aileleri hangi koşullara göre kapsayacağı ve yardımın büyüklüğü belirsizdir.

- ◆ Nakit akımı sıkıntısı çeken firmalar ve ticaret erbabının borçlarının ötelenmesi.

Bu önlem, işletme sermayesi ihtiyacı olan firma ve tüccarları kapsamaktadır. Ancak, işletme sermayesi ihtiyacının karşılanması, firmanın faaliyetlerini sürdürece kadar mal ve hizmetleri için talep olduğu sürece etkin bir

önlem niteliğindedir. Temel sorunu talep yetersizliği olan firmanın işletme sermayesi ihtiyacı faaliyetleri dolayısıyla üstlenmek durumunda kalacağı vergi ve primlerden oluşacaktır. Bu durumda hükümetin lehine doğacak bu gelirden vazgeçmesi önemli bir politika önlemdir.

- ◆ Kredi Garanti Fonundan sağlanan garanti limitlerinin ikiye katlanması.

Bu önlem, teminat sıkıntısı çeken firmaların kredi ihtiyacının karşılanması için önemlidir. Ancak, yukarıda defaatle ifade edildiği gibi, talep ve arz şoku ile ortaya çıkan içinde bulunduğumuz kriz sürecinde bu tür firmaların karşı karşıya olduğu temel sorunlar, ürettikleri ürünleri satamamak ve üretimin devam ettiği durumlarda girdi tedarikinde karşılaşılan güçlükler ve işletme sermayesinin karşılanmasındaki sorunlardır.

- ◆ 18 Mart teşviklerinin bir parçası olarak otellerde konaklama vergilerinin Kasım'a kadar iptal edilmesi.

Pandemiyi önlemek için alınan önlemlerin başında insan hareketliliğinin azaltılması geldiğinden, bu önlem konaklayan müşterisi olmayan konaklama işletmesinin sorununu çözmeye yönelik uygun bir önlem olarak değerlendirilemez.

- ◆ Yurtiçi hava taşımacılığı hizmetlerinde katma değer vergisinin 3 ay süreyle %18'den %1'e indirilmesi.

Konaklama işletmelerine yönelik olarak alınan önlemlerde olduğu gibi, burada da turizm kısıtlamaları hava taşımacılığı şirketleri için de asıl sorun talebin yetersiz olmasıdır. Ancak iki durum arasındaki fark, ilkinde hükümetin lehine doğan bir geliri ötelemesi, ikincisinde ise vazgeçmesidir. Hava taşımacılığında vergi oranlarındaki indirimin fiyatlara indirim olarak yansımaları talep üzerinde hareketlilik ile ilgili kısıtlamalar nedeniyle beklenen etkiyi yaratamaz.

- ◆ Nisan-Haziran döneminde tahakkuk edecek vergi ve sosyal güvenlik önlemlerinin altı ay süresince ertelenmesi.

Burada da sektörel kapsamı belirtilmemiş bir vergi ve prim ödemesi ertelenmesi söz konusudur.

- ◆ Düşük emeklilik aylıklarının iyileştirilmesi.

Sosyo-ekonomik ve ekonomi-politik gelişmeler yalnızca COVID-19 önlemlerinin yetersizliğine ve etkinliğine işaret etmekle kalmıyor, aynı zamanda kamu kesiminin Türkiye’de özellikle planlı dönemle birlikte oluşturulmuş karma ekonomik yapı içerisinde özel sektör için ortak ve sürükleyici olma rolünü yitirdiğine de işaret etmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, emeklilik maaşlarında artış yapılmış olmasına karşın, ortalama emeklilik maaşı Türkiye’de yoksunluk sınırının altındadır.

Tedbirlerin daha ayrıntılı bir dökümü kronolojik olarak ekte verilmektedir. Bu alt bölümün sonunda tedbirlerin etkinliği ve alternatif tedbirler değerlendirilmektedir. İçinde bulunduğumuz ay/çeyrek yıla ilişkin makro-ekonomik göstergelerden yola çıkıldığında alınan önlemlerin yetersiz ve etkinsiz olduğu söylenebilir. Ülke ekonomisinin performansının en temel iki göstergesi, GSYH büyüme oranı ve sanayi üretim endeksidir. 2020’nin ikinci çeyreğinde GSYH %9,9 daraldı. Bunun yanında, TÜİK’in yaptığı hesaplamalara göre, sanayi sektörü %16,5 daralmış olmasına karşın, stoklar ekonomik büyümeye 6,9 puanlık bir katkı sağlamaktadır. Mevcut talebin yetersiz olduğu, gelecekteki talebe ilişkin beklentilerin olumsuz olduğu, girdi tedarikinde zorluk yaşandığı ve işletme sermayesi ihtiyacının büyük ölçüde arttığı bir dönemde stoklardaki böylesine bir artışın kaynakları açıklanmaya muhtaçtır. Stok değişimleri dikkate alındığında ekonomideki daralma %15’i aşmaktadır. Alınan tedbirlerin Türkiye’de işgücü piyasası ve istihdam üzerinde de olumlu bir etki yaratmadığı gözlenmektedir. Türkiye ekonomisi istihdam yaratma niteliğini giderek yitirmektedir. Ağustos ayı sonu itibarıyla Türkiye’de istihdam oranı %43,9’a kadar gerilemiş durumdadır. AB’nin istihdam ortalamasının %66,9 olduğu göz önüne alındığında, Türkiye ekonomisinde istihdam açığının boyutu daha iyi görülebilmektedir. Hem sanayileşmiş hem de yükselen piyasa ekonomilerinde negatif toplam talep şokunun negatif arz şokunu domine etmesi deflasyonist bir baskı oluştururken, para politikası uygulamalarında yapılan hatalar ve hem ulusal hem de uluslararası yatırımcılar arasında merkez bankasının bağımsızlığını büyük ölçüde yitirdiğine yönelik algının yarattığı güvensizliğin yol açtığı kur şokunun etkisi ile enflasyonist bir süreç yaşanmaktadır. Üstelik üretici fiyatları enflasyonu ile tüketici fiyat enflasyonu arasındaki makasın son aylarda hızla açılması, önümüzdeki aylarda enflasyon sorununun derinleşerek devam edeceğine işaret etmektedir.

Sosyo-ekonomik ve ekonomi-politik gelişmeler yalnızca COVID-19 önlemlerinin yetersizliğine ve etkinliğine işaret etmekle kalmıyor, aynı zamanda kamu kesiminin Türkiye’de özellikle planlı dönemle birlikte oluşturulmuş karma ekonomik yapı içerisinde özel sektör için ortak ve sürükleyici olma rolünü yitirdiğine de işaret etmektedir. Kamu kesimi ve özel kesim arasında son yirmi yılda ortaya çıkan ilişkide ekonomik ilkelerin kural olmaktan çıkmasının da bu sonuçta önemli bir payı vardır. Özellikle son on yılda özel

sektörde ortalama sermaye birikim hızı giderek düşerken hem sermaye sahipliği hem de yoğunlaştığı sektörlerde kaymalar, sermayenin verimliliğini de giderek azaltmıştır. Sermaye malları başta olmak üzere temel sektörlerde uygulanmakta olan ithal ikameci yaklaşıma millileştirme boyutunun eklenmiş olması, yabancı yatırımları azaltmış, bunun sonucunda sanayi sektörü başta olmak üzere sermaye mallarının içerdiği teknoloji yeteri kadar geliştirilemedi. Bunun sonucunda hem yurtiçinde tüketilen mallar hem de imalat sanayi ürünleri ihracatı içerisindeki yüksek teknoloji içeriği azaltmıştır. Bu durum COVID-19'un yol açtığı arz şokunun Türkiye'de daha derin yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye ekonomisinde kırılganlığı artıran bir diğer önemli unsur, özel sektörün büyük ölçüde küçük ölçekli ve kurumsal bir örgütlenme yönetim biçimine sahip olmayan aile işletmelerinden oluşmasıdır.

Etkin bir aşı ve tedavi edici ilaç geliştirilse bile COVID-19'un hem küresel hem de ulusal ekonomide örgütlenme biçimlerini ve hem uluslararası ekonomik ilişkileri hem de ulusal düzeyde kamu ve özel sektör ve sosyo-ekonomik sınıflar arasındaki ilişkileri değiştirecektir. Yeni küresel ve ulusal ekonomik örgütlenme biçimlerinin yerli yerine oturması uzun zaman alacağından, pandeminin yarattığı tahribatın etkileri de uzun zaman devam edecektir. Bu durum hem küresel hem de ulusal düzeyde alternatif önlemlerin hayata geçirilmesinin gerekli olduğu anlamına gelmektedir. Alternatif politikalar kısa dönemde her şeyden önce işi ve işçiyi korumalıdır. İstihdamın korunması, üretimin korunması anlamına gelecektir. İstihdam ve üretimin sürekliliğinin sağlanması ise yeterli ve sürekli talebin varlığına bağlıdır. Böylece, hükümet hem hanehalklarına hem de firmalara tüketim ve yatırım mallarını satın alabilmeleri için doğrudan kaynak aktarmalıdır. Böylece, istihdam ve üretimin sürekliliği ekonominin gelir yaratmasının sürekliliğini de sağlayacağı için, hükümet aktardığı kaynakların karşılığını gelir artışından doğan vergilerle karşılayabilecektir. Uzun dönem önlemlerin odağında ise iş ve yatırım ortamının ve ekonomik özgürlüklerin geliştirilmesi olmalıdır. Pandemi sonrasında dünyasında refahın artık kişi başına gelir ile ölçülmediği bir ekosistemin ortaya çıkacağı açıktır. Bu ekosistem önce insan ve diğer canlıların yaşamının sürekliliğini sağlamak üzere çevre ve iklimin sürekliliği ile üretim faktörlerinin ve kaynaklarının dağılımının önceliğini gözetmek zorundadır. Yaşam standardının geliştirilmesi ve yaşam süresinin uzatılması yanında uzun dönemde sosyo-politik istikrarın korunması, adil bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesine bağlıdır. Öte yandan, uzun dönemde ekonomik özgürlükler ile ekonomik refahın yüksek bir korelasyona sahip olduğu gerçe-

Etkin bir aşı ve tedavi edici ilaç geliştirilse bile COVID-19'un hem küresel hem de ulusal ekonomide örgütlenme biçimlerini ve hem uluslararası ekonomik ilişkileri hem de ulusal düzeyde kamu ve özel sektör ve sosyo-ekonomik sınıflar arasındaki ilişkileri değiştirecektir.

**Özgür
bir toplum
için...**

Uzun dönemli alternatif önlemler kamu kesiminin rolünü güvenlik ve adalet hizmetlerinin sağlanmasını içeren asli görevleri yanında uygun sosyo-ekonomik ve politik kurum ve kuralları belirlemek, ekonomik özgürlükleri genişletmek, özel mülkiyet haklarını güvence altına almak ve eğitim ve sağlık alanlarında kamusal hizmetleri sağlamak ile sınırlamalıdır.

ği alternatif bir sosyo-ekonomik politika setinin ana temasını oluşturmalıdır. Türkiye’de alternatif politikalar başka iki olmazsa olmaz unsuru da içermelidir. Bunlardan ilki firma demografisinin ekonominin teknoloji ve sürdürülebilir bir istihdam ve üretim yapısını sağlayacak biçimde dönüştürülmesine yönelik önlemleri içermelidir. Bu önlemler, firmanın kuruluşlarını belirleyen yasal düzenlemelerden sermaye ve yönetim yapılarına kadar tüm temel boyutları kapsamalıdır. İkinci önemli unsur, kayıt dışı ekonominin boyutunun ve bu bağlamda kayıt dışı istihdamın azaltılmasıdır. Özellikle kayıt dışı istihdam uzun dönemde sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğinin ve gelir dağılımının iyileştirilmesinin önündeki en önemli engeldir. Kamu kesiminin ekonomi içindeki payının artması kayırmacılık ve yolsuzluk yoluyla kayıt dışı ekonominin genişlemesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, uzun dönemli alternatif önlemler kamu kesiminin rolünü güvenlik ve adalet hizmetlerinin sağlanmasını içeren asli görevleri yanında uygun sosyo-ekonomik ve politik kurum ve kuralları belirlemek, ekonomik özgürlükleri genişletmek, özel mülkiyet haklarını güvence altına almak ve eğitim ve sağlık alanlarında kamusal hizmetleri sağlamak ile sınırlamalıdır. Alternatif politika tasarımı hükümetlerin görevinin ekonomik karar birimleri için belirsizlikleri en aza indirmek için uygun maliye, para, gelirler ve dış ekonomik ilişkiler politikalarını hazırlamak ve uygulamak olduğu ilkesi ekseninde olmalıdır.

4. SONUÇ

COVID-19 pandemisi küresel ve ulusal ekonomide yol açtığı negatif talep ve arz şoku ile kısa dönemde üretim ve istihdamda büyük kayıplara yol açarken, yarattığı tahribat etkin bir aşı ve tedavi ilacı geliştirilse dahi, bu aşı ve ilaca geniş halk kitlerinin erişimi uzun süreceğinden, pandemi sonrası dönemde de bir müddet devam edecektir. Pandemi uzun dönemde küresel ve ulusal ekonomide örgütlenme biçimini, uluslararası ekonomik ve politik ilişkileri, ayrıca ulusal düzeyde hem sosyo-ekonomik sınıflar arasındaki ilişkileri hem de hükümet-özel sektör-piyasa ilişkilerini değiştirecektir.

Hem gelişmiş hem de yükselen piyasa ekonomileri pandeminin ekonomide yarattığı tahribatı sınırlandırmak için ekonomi politikalarının geleneksel araçlarının tümünü kullanarak önlemler aldılar. Bu önlemler büyük ölçüde üretimi ve istihdamı koruyabilmek amacıyla hem hane halklarına hem de firmalara yönelik kaynak aktarmayı içermektedir. Türkiye’de ise pandemiye karşı alınan önlemler hükümetin lehine doğan gelirlerin ötelenmesi,

kredilerin ötelenmesi, krediye erişimin genişletilmesi ve işten çıkarmanın yasaklanması gibi yasal ve idari düzenlemeleri içermektedir. Ancak, pandemi sonrasında üretim, istihdam, ihracat, fiyatlar ve döviz başta olmak üzere finansal varlık piyasalarına ilişkin gelişmeler bu önlemlerin çözüm olmanın uzağında olduğunu göstermektedir. Ayrıca alınan önlemler pandeminin uzun dönemli etkilerini dikkate almamakta, büyük ölçüde kısa dönemli, birkaç yıl ile sınırlı önlemlerden oluşmaktadır. Dahası, makroekonomik koşullarda pandemi sonrasında ortaya çıkan bozulmalar önlem paketlerinin kısa dönemde yaratabileceği olumlu sonuçları da zayıflatmaktadır.

Pandeminin hem kısa hem de uzun dönemli ekonomik tahribatını en aza indirmek, uzun dönemde potansiyel küresel etkilerini ve bu etkilerin ulusal ekonomiye yansımalarını da göz önüne alınarak tasarlanacak alternatif politikalar geliştirilmelidir. Bu politikalar kısa dönemde istihdamı ve üretimi korumak için firmalara ve hane halklarına doğrudan kaynak aktarımını içermelidir. Bu kaynakların finansmanı hem kamu kesiminde yaratılacak tasarruflar hem de üretim ve gelirin sürekliliği ile sağlanacak vergilere dayanmalıdır. Uzun dönem politikaların odağında ise ekonomik özgürlükleri ve mülkiyet haklarını koruyan ulusal ve uluslararası yatırımlar ve girişimler için uygun yasal ve ekonomik kurum ve kuralları geliştiren önlemler içermelidir. Kamu kesiminin ekonomi içerisindeki ağırlığının artması, kayırmacılığı ve yolsuzluğu artırarak ulusal kaynak dağılımını optimal olmaktan uzaklaştırdığından, uzun dönem politikalar kamu kesiminin ekonomideki rolünü ve piyasa ile ilişkilerini temel kamusal malları üretecek biçimde sınırlamalıdır. Kayıt dışı ekonomi ve istihdam, Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin ve ekonominin uzun dönem performansını tehdit eden temel unsurlardır. Uzun dönemli ekonomi politikaları bu iki sorunu en aza indirecek önlemler içermelidir. Mikro düzeyde, Türkiye’de etkin ve küresel değer ağları ile eklenmiş bir üretim yapısının oluşturulması ve teknoloji üretebilmesi için firma demografisini uygun biçimde dönüştürecek uzun dönemli politikalar geliştirilmelidir. Son olarak, ekonomik refah kişi başına gelir ölçütünün sınırları dışında sağlıklı ve uzun bir yaşamı, adil bir gelir dağılımını ve insani gelişmişliği içerecek biçimde yeniden tanımlanmalı ve gerçekleştirilmesi, sürdürülmesi ve geliştirilmesi için uzun dönem politikalar geliştirilmelidir. Politikalar ve önlemler şeffaf olmalı, anlaşılır ve gerçekleştirilebilir amaç ve araçlar içermeli ve kamuoyunun büyük çoğunluğunun onayını, desteğini ve katkısını almalıdır.

Pandeminin hem kısa hem de uzun dönemli ekonomik tahribatını en aza indirmek, uzun dönemde potansiyel küresel etkilerini ve bu etkilerin ulusal ekonomiye yansımalarını da göz önüne alınarak tasarlanacak alternatif politikalar geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akad, Asaf S., and Seyfettin Gürsel (2020), “Introduction” in Turkish Economy at the Crossroads (Edited by Asaf. S. Akad and Sefettin Gürsel), World Scientific Publishing Company, XVI-XXXII.
- Alesina, Alberto., and Andrea Stella. (2010). “The Politics of Monetary Policy”, NBER Working Paper. No.15856.
- Baum, Anja., and Gerrit B. Koester (2011). “The Impact of Fiscal Policy on Economic Activity over the Business Cycle –Evidence from a Threshold VAR Analysis”, Deutsch Bank Discussion Paper Series 1: Economic Studies, No. 03/2011.
- Balleisen, Edward J., and David Moss. (2009). “Introduction” in Government and Markets Toward a New Theory of Regulation (Edited by Edward J. Balleisen and A. David A. Moss), Cambridge University Press, 1-10.
- Institute of International Finance (2020), Global Policy Responses- – Systemic Emerging Markets, https://www.iif.com/Portals/0/Files/Databases/COVID-19_responses.pdf?ver=2020-07-30-173749-083.
- Köhn, Julia. (2017). Uncertainty in Economics: A New Approach, Springer.
- Lee, Young., and Taeyoon Sung. (2007). “Fiscal Policy, Business Cycles and Economic Stabilization: Evidence from Industrialized and Developing Countries”, Fiscal Studies, 8 (4), 437-462.
- Schuknecht, Ludger. (1996). “Political Business Cycles and Fiscal Policies in Developing Countries”, Kylos: International Review for Social Sciences, 49, 155-170.

EK: TEDBİRLERİN DAHA AYRINTILI BİR DÖKÜMÜ ŞÖYLEDİR:

Tedbir	Tarih
Perakende, AVM, Demir-Çelik, Otomotiv, Lojistik-Ulaşım, Sinema-Tiyatro, Konaklama, Yiyecek-İçecek, Tekstil-Konfeksiyon ve Etkinlik-Organizasyon sektörleri için Muhtasar ve KDV tevkifatı ile SGK primlerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ödemelerini 6'şar ay erteliyoruz.	18.03.2020
Nisan, Mayıs ve Haziran aylarına ilişkin SGK primlerinin Ekim, Kasım ve Aralık aylarına ötelenmesi	18.03.2020
30 Nisan 2020 günü sonuna kadar verilmesi gereken 2019 hesap dönemine ait Kurumlar Vergisi beyannamelerinin verilme süreleri ile bu beyannameler üzerine tahakkuk eden vergilerin ödeme süreleri 1 Haziran 2020 Pazartesi günü sonuna kadar uzatılmıştır.	17.04.2020
Konaklama vergisini Kasım ayına kadar uygulamayacağız. (26.03.2020 tarihli Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan 7226 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile konaklama vergisinin yürürlük tarihi 1 Ocak 2021 olarak belirlenmiştir.)	18.03.2020
Otel kiralamalarına ilişkin irtifak hakkı bedelleri ve hasılat payı ödemelerini Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için 6 ay süreyle erteledik.	18.03.2020
Hazine taşınmazlarına ilişkin olarak sözleşmeye istinaden ödenmesi gereken bedeller ile ecrimisil bedeli ödemelerinden Nisan, Mayıs ve Haziran dönemlerine ilişkin olanların ödemeleri 3 ay süreyle ertelenmiştir.	17.04.2020
Devlet ormanlarında gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri adına verilen izinler ile Orman Genel Müdürlüğü tarafından kiraya verilen mesire yerlerinin 1/4/2020 tarihinden itibaren 3 aylık döneme ilişkin tahsil edilmesi gereken bedeller 3 ay süreyle ertelenmiştir.	17.04.2020
Milli Parklar Kanununa tabi yerlerde kanun hükümlerine göre yapılan kiralamalardan 1/4/2020 tarihinden itibaren 3 aylık döneme ilişkin tahsil edilmesi gereken bedeller 3 ay süreyle ertelenmiştir.	17.04.2020
2/B ve tarım arazilerinin satış bedeli ve taksitlerini herhangi bir zam veya faiz uygulamadan 3 ay süreyle erteleyeceğiz	22.04.2020
İç havayolu taşımacılığında 3 ay süreyle KDV oranını yüzde 18'den yüzde 1'e indiriyoruz.	18.03.2020
Stopaj gibi kaynağında yapılan kesintilerin ödemelerini içeren muhtasar beyannamelerin sürelerini 3 ay erteliyoruz.	18.03.2020
26 Mart 2020 günü sonuna kadar verilmesi gereken Katma Değer Vergisi Beyannamelerinin Verilme ve Ödeme Süreleri 24 Nisan 2020 Cuma günü sonuna kadar uzatılmıştır.	23.03.2020
2019 takvim yılına ait Yıllık Gelir Vergisi beyannamelerinin verilme ve ödeme süreleri 30 Nisan 2020 Perşembe günü sonuna kadar uzatılmıştır.	17.03.2020

Kolonya ve dezenfektan ürünlerinde kullanılmak üzere ithal edilen dökme etil alkoldeki yüzde 10 gümrük vergisi kaldırılmıştır. Tek seferlik kullanılan tıbbi maskedeki yüzde 20 ilave gümrük vergisi ve solunum cihazından alınan yüzde 13 ilave gümrük vergisi kaldırılmıştır. Dezenfektan ve plastik sanayinde kullanılan hidrokarbon ve akrinoritil maddelerinin ithalatında da gümrük vergisi sıfırlanmıştır.	25.03.2020
Yükseköğrenim yurtlarında kalan öğrencilerden Mart ayında yurttan kalmadıkları günlerin ücretlerini iade ediyor; Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için de ücret almıyoruz. Öğrencilerimizin Nisan, Mayıs ve Haziran ayı kredi geri ödemeleri ilave bir maliyet yansıtılmadan ertelenebilecek.	30.03.2020
Öğrenim kredisi borçlarından Nisan, Mayıs ve Haziran ayına ilişkin ödemeler 3 ay süreyle ertelenmiştir.	17.04.2020
Hazineye ait tarım arazisini kiralayan çiftçilerin Nisan, Mayıs ve Haziran ayı kira ödemelerinin 6 ay süreyle ertelenmesine karar verilmiştir.	1.04.2020
Lojman satış ihalelerinden ilanı yapılmış olanlar iptal edilmiş, henüz ilanı yapılmamış olanlarla ilgili işlemler ise Nisan ayı sonuna kadar ertelenmiştir.	1.04.2020
Muayene süresi gelen araçların muayene işlemi 3 Nisan 2020 tarihinden itibaren üç ay ertelenmiştir. Üç aylık sürenin bitiminden itibaren 45 gün içinde araç muayenesi yaptırılacaktır. Bu süreler gerektiği takdirde Bakanlıkça uzatılabilecektir.	3.04.2020
Bankalara ihtiyaç duydukları tüm likidite sağlanacak.	17.03.2020
1 hafta vadeli ihaleler yanında piyasaya 91 gün vadeye kadar repo ihaleleriyle likidite sağlanabilecektir.	17.03.2020
Piyasa yapıcı bankalara API çerçevesinde limitleri artırıldı.	17.03.2020
Swap ihalelerinde ABD doları yanında Euro ve altın da kullanılacak.	17.03.2020
Döviz Karşılığı Türk Lirası Swap Piyasasında geleneksel yöntemle gerçekleştirilen swap ihalelerinin limiti yükseltildi.	3.4.2020 22.4.2020 5.5.2020
Reel kredi büyüme koşulunu sağlayan bankaların YP zorunlu karşılıkları 500 baz puan düşürüldü ve piyasaya 5,1 milyar dolar likidite sağlandı.	17.03.2020
Bankalara hedefli likidite imkanı getirilmiştir. Her bir bankanın imkanı reel sektöre sağladıkları krediyle ilişkilendirilecek. 91 günlük repo (politika faizinin 150 baz puan altı, %8,25) ve 1 yıl vadeli swap (politika faizinin 100 baz puan altı, %8,75) ihaleleri bu amaçla kullanılacak.	17.03.2020
Reeskont kredilerinde geri ödemesi gelenlere ek süre tanındı. (7,6 milyar dolar ödeme ertelenebilecek.)30 Haziran'a kadar alınacak reeskont kredilerini geri ödeme süresine ek 12 ay verildi. 30 Haziran'a kadar kullanılacak reeskont kredilerinde azami vadeler artırıldı.	17.03.2020
Açık Piyasa İşlemlerinden piyasaya daha fazla likidite sağlanabilecek.	31.03.2020

İşsizlik Fonunun portföyünde bulunan ve bankalarca alınacak DİBS'ler bankaların limitini etkilemeden TCMB tarafından satın alınabilecek. İşsizlik Fonu portföyündeki 120,9 milyar TL DİBS TCMB tarafından alınabilecektir.	31.03.2020
Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ile İpotek Teminatlı Menkul Kıymetler TCMB tarafından teminat kabul edilebilecek. Bu kıymetlerin stok tutarı 21 milyar TL.	31.03.2020
Hedefli likidite imkanı arasına 6 ay vadeli döviz karşılığı TL swap ihaleleri dahil edildi. Faiz oranı politika faizin 125 baz puan altında (%8,5).	31.03.2020
İhracat ve döviz kazandırıcı hizmetler reeskont kredileri TL cinsi olacak. Firmalar bu reeskont kredilerini TL ödeyecek.	31.03.2020
2020 yılı için TCMB analitik bilanço aktif toplamının azami yüzde 5'i olarak belirlenmiş olan APİ portföyü nominal büyüklüğünün TCMB analitik bilanço aktif toplamına oranı azami yüzde 10'a çıkarıldı. Ayrıca, 31.3.2020 tarihli tedbirde doğrudan DİBS alımlarının APİ portföyü için belirlenmiş olan limitlerin dışında değerlendirileceği belirtilmişken, bu alımlar %10 sınırına dahil edildi.	17.04.2020
KOVID-19 salgınıyla ilgili tedbirlerden etkilendiği için nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemelerini asgari 3 ay öteleyecek ve gerektiğinde bunlara ilave finansman desteği sağlayacağız.	18.03.2020
Mart sonuna kadar ödenmesi gereken dönem sonu taksit, faiz ve anaparasını ödeyemeyen firmaların talepleri üzerine söz konusu ödemelerin ötelenmesine imkan verilecek.	23.03.2020 24.03.2020
Nakit akışı bozulduğu için ödeme sorunu yaşayan müşterilerin mevcut kredilerinin 6 aya kadar (turizm gibi dönemsel faaliyeti olan ve salgından en çok etkilenen sektörlerde 12 aya kadar) ödemesiz dönem olmak üzere uygun vadelerle yeniden yapılandırılacak.	23.03.2020 24.03.2020
Firmalara istihdam azaltmamaları şartıyla, Şubat sonu itibarıyla 3 aylık dönem boyunca personel maaş gideri kadar ilave kredi limiti tanınacak veya uzun vadeli kredi kullanılacak.	23.03.2020 24.03.2020
İşe Devam Kredi Desteği: Şubat sonu itibarıyla kayıtlı çalışanlarında azaltma yapmama önkoşuluyla ilk 6 ay anapara ve faiz ödemesiz %7.5 faiz ve 36 ay vadeyle kredi kullanılacak. Kredilerin üst limiti, cirosu 25 milyon TL'ye kadar olan firmalar için 10 milyon TL; cirosu 25-125 milyon TL arasındaki firmalar için 25 milyon TL; cirosu 125 milyon TL'nin üzerindeki firmalar için 100 milyon TL olacak.	25.3.2020 28.4.2020
Ekonomik İstikrar Kalkanı Kredi Desteği: Şubat sonu itibarıyla kredi vadesi boyunca kayıtlı çalışanlarında azaltma yapmama önkoşuluyla ilk 3 ay anapara ve faiz ödemesiz %9.5 faiz ve 12 ay vadeyle kredi kullanılacak. Kredilerin üst limiti, cirosu 25 milyon TL'ye kadar olan firmalar için 5 milyon TL; 25-125 milyon TL arasındaki firmalar için 25 milyon TL; 125 milyon TL'nin üzerindeki firmalar için 50 milyon TL olacak. Uygulamaya katılacak olan bankalar 30 Mart 2020 tarihinden itibaren talep kabul etmeye başlayacaktır.	27.03.2020
Keşide edilmiş çeklerin ödenmesi amacıyla kullanılmak üzere genel kredi limitleri artırılarak ilave nakit kredi limiti tahsis edilecek.	23.03.2020

VBanko Çek ürününün limiti ve yaygınlığı artırılarak bankacılık garanti imkanının dolaşıma sürülmesi yoluyla nakit ihtiyacı azaltılacak ve maliyetsiz finansman imkanı sağlanacak.	23.03.2020
İşletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurumsal kredi kartı, finansman ve/veya doğrudan borçlanma sistemi (DBS) limiti gibi ilave limit ihtiyaçları artırılabilecek.	23.03.2020 24.03.2020
Ticari müşterilerin ticari kredi kartına tahsis edilen limitle sınırlanan nakit avans tutarındaki limit kaldırıldı.	29.03.2020
Firmaların vergi, SGK gibi kamusal ödeme yükümlülüklerini kolaylaştırmak amacıyla nakit yönetim limitleri artırılarak, bu limitlerden yapılacak ödemelere 3 ay ödemesiz, 12 aya kadar taksit imkanı verilecek.	23.03.2020 24.03.2020
Dijital ortamda yapılan EFT ve havalelerden ücret alınmayacak.	23.03.2020 24.03.2020
POS ve ÖKC (POS benzeri ödeme işlemi sağlayan Ödeme Kaydedici Cihaz) ücretleri alacakları üç ay ötelenecek.	23.03.2020 24.03.2020
POS cihazlarından geçen işlemler komisyon alınmadan ertesi gün işletmelerin kullanımına bırakılacak.	24.03.2020
2020-2022 yılları arasında Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerince tarımsal üretime düşük faizli kredi kullanımına ilişkin uygulama esasları belirlendi. Tebliğ kapsamında belirlenen 28 yatırım türüne, 500 bin TL ile 50 milyon TL arasında düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullanılacak. Her iki kredi türünde de ayrı ayrı özel yararlanma koşulları olup indirim oranları yatırımın çeşidine göre %10 ile %100 arasında değişecek.	25.03.2020
Çek Ödeme Destek Kredisi: Müşterilerin gerçek ticari işlemlerine dayalı olarak keşide ettikleri/edecekleri çeklerin ödenmesi amacıyla bankalar tarafından tahsis edilen limitler dahilinde 3 ay anapara ve faiz ödemesiz, toplam 12 ay vadeli ve yıllık % 9,5 faizli kredi desteği sağlanacak. Kredilerin üst limiti, cirosu 25 milyon TL'ye kadar olan firmalar için 1 milyon TL; 25-125 milyon TL arasındaki firmalar için 5 milyon TL; 125 milyon TL'nin üzerindeki firmalar için 10 milyon TL olacak. Uygulamaya katılacak olan bankalar 30 Mart 2020 tarihinden itibaren talep kabul etmeye başlayacaktır.	27.03.2020
KOSGEB faiz desteğinden yararlanacak KOBİ'ler için "sanayi" şirketi olma şartı kaldırılmış; yararlanılabilecek yıllık azami destek miktarı 300 bin liradan 3 milyon liraya çıkarılmış; kullanılacak kredilerin faiz sınırı da 48 aydan 60 aya çıkarılmıştır. Bundan böyle, kredi faizlerinin tamamı KOSGEB tarafından karşılanacaktır.	3.04.2020
KOSGEB, KOBİ'lerin bankalara olan üç aylık (Nisan, Mayıs ve Haziran) kredi borçlarının ertelenmesine ilişkin maliyetleri karşılayacaktır.	7.04.2020
Çiftçilere yönelik olarak Mayıs ve Haziran aylarında vadesi gelecek Hazine destekli kredi geri ödemeleri faizsiz olarak 6 ay ertelenmektedir.	28.04.2020
İş Bankası, El Birliği Destek Paketiyle çiftçilere, 60 aya kadar vade ve 250 bin TL'ye kadar uygun faiz oranlarıyla kredi desteği sağlayacak.	13.05.2020
İhracattaki geçici yavaşlama sürecinde kapasite kullanım oranlarının korunması amacıyla ihracatçıya stok finansmanı desteği vereceğiz.	18.03.2020

İhracat ve döviz kazandırıcı hizmetler sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelere stok finansman desteği amacıyla hazırlanan Eximbank Stok Finansman Destek Paketi ile 10 milyar TL kefalet limiti oluşturulurken kefalet oranı yüzde 90 olarak belirlendi.	5.05.2020
Bu dönemde işlerinin olumsuz etkilendiğini beyan ederek talepte bulunan esnaf ve sanatkârların Halkbank'a olan kredi borçlarının, Nisan, Mayıs ve Haziran anapara ve faiz ödemelerini 3 ay süreyle ve faizsiz olarak erteleyeceğiz.	18.03.2020
Karar, Resmi Gazetede yayımlandı. Ayrıca, kredisi ertelenen esnaf ve sanatkârlardan, erteleme dönemi boyunca çalışan sayısını azaltanlar erteleme kapsamında çıkarılacak. Ek olarak, borçları ertelenen esnaf ve sanatkârlara talepleri halinde Halkbank tarafından düşük faizli kredi açılacaktır.	25.03.2020
Halkbank, bugüne kadar faiz destekli kredilerden yararlanmamış da olsa ayırım yapmaksızın tüm esnafa 25 bin TL nakit kredi ve 25 bin lira ticari kart desteği verecek. Bu kapsamda esnafa kullanılacak işletme kredisinin limiti 25 bin TL ve vadesi 36 ay olacak, 6 aya kadar da ödemesiz dönem uygulanabilecek. Paraf Esnaf Kart ise 3 ay ödemesiz dönemli, 12 aya kadar vadeli, 25 bin TL'ye kadar limitli olacak.	24.03.2020
Kredi Garanti Fonu limitini 25 milyar liradan 50 milyar liraya çıkartacak, kredilerde önceliği gelişmelerden olumsuz etkilendiği için likidite ihtiyacı oluşan ve teminat açığı bulunan firmalar ile KOBİ'lere vereceğiz.	18.03.2020
İşe Devam Kredi Desteği kapsamında teminat sıkıntısı yaşayan firmalar Hazine Destekli KGF kefaletinden faydalanabilecek.	25.03.2020
Ekonomik İstikrar Kalkanı Kredi Desteği kapsamında teminat sıkıntısı yaşayan firmalar Hazine Destekli KGF kefaletinden faydalanabilecek.	27.03.2020
Çek Ödeme Destek Kredisi kapsamında teminat sıkıntısı yaşayan firmalar Hazine Destekli KGF kefaletinden faydalanabilecek.	27.03.2020
31080 sayılı Mükerrer Gazete 'de yayımlanan 7226 sayılı Kanun'un 49 uncu maddesi ile 24.03.2020 tarihine kadar işlenen karşılıksız çek suçundan mahkum olanların infazının durdurularak tahliye tarihinden itibaren en geç üç ay içinde çek bedelinin ödenmeyen kısmının onda birinin alacaklıya ödenmesi ve kalan kısmını üç aylık sürenin bitiminden itibaren ikişer ay arayla on beş eşit taksitle ödenmesi durumunda ceza mahkumiyetinin bütün sonuçlarıyla ortadan kaldırılacağı düzenlenmiştir.	26.03.2020
Hazineden kredi garanti kurumlarına aktarılabilecek kaynağın 50 milyar TL'ye çıkarılması ve kapsama gerçek kişiler de dahil edilebilmesi imkanı sağlanmıştır.	26.03.2020
2325 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Hazine destekli kefalet hacmi 250 milyar TL'den 500 milyar TL'ye çıkartıldı. Ayrıca yararlanıcılar için azami kefalet limitleri yükseltildi. KOBİ'ler için limit 25 milyon TL'den 35 milyon TL'ye; KOBİ dışı işletmeler için ise 200 milyon TL'den 250 milyon TL'ye artırıldı. 2020 yılında bu değerler sırasıyla 50 ve 500 milyon TL uygulanacak. Gerçek kişiler de kapsama alındı.	30.03.2020
Temel İhtiyaç Desteği Kredisi kapsamında tüketiciler Hazine destekli KGF kefaletinden faydalanabilecek.	30.03.2020

Hazine ve Maliye Bakanlığı ve KGF arasında protokol imzalanarak kefalet desteği tahsis edildi.	31.3.2020 28.4.2020 5.5.2020
İşe Devam Destek Paketi kapsamında 120 milyar TL kefalet limiti tahsis edilmiştir. Destek paketi kamu bankaları tarafından kullanılacak olup; ciro kriterine göre kefalet üst limiti 100 milyon TL'ye kadar çıkabilecektir. Kredilere kefalet oranı ise yüzde 80'dir.	31.3.2020 28.4.2020
Opex Kredi Destek Paketi kapsamında 17,75 milyar TL kefalet limiti tahsis edilmiştir. Destek paketi özel bankalar tarafından işletme kredisi amacıyla kullanılacak olup; ciro kriterine göre kefalet üst limiti 50 milyon TL'ye kadar çıkabilecektir. Kredilere kefalet oranı ise yüzde 80'dir.	31.3.2020 5.5.2020
Çek Ödeme Destek Kredisi kapsamında 9,1 milyar TL kefalet limiti tahsis edilmiştir. Destek paketi tüm bankalar tarafından kullanılacak olup; ciro kriterine göre kefalet üst limiti 10 milyon TL'ye kadar çıkabilecektir. Kredilere kefalet oranı ise yüzde 80'dir.	31.3.2020 5.5.2020
TOBB Nefes Kredisi ile KOBİ'lere 2,4 milyar TL kefalet limiti tahsis edilecektir. 50-100 bin TL arasında kullanılacak kredilere yüzde 80 Hazine destekli KGF kefaleti tahsis edilecek.	27.4.2020 5.5.2020
Eximbank Kredi Destek Paketi ile 20 milyar TL kefalet hacmi tahsis edilmiştir. Hazine destekli KGF kefaletiyle kullanılacak kredilerde kefalet oranı yüzde 90'dır.	5.05.2020
Vatandaşlarımız için uygun ve avantajlı şartlarda sosyal amaçlı kredi paketleri devreye alınmasını teşvik edeceğiz.	18.03.2020
Talep etmeleri halinde bireysel müşterilere; tüketici kredisi, kredi kartı ve ek hesap ödemelerini öteleme imkanı tanınacak.	23.03.2020 24.03.2020
Sağlık ve gıda başta olmak üzere, müşterilerin alışveriş anında ihtiyaç duyması halinde kredi kartı limitlerinde artırıma gidilecek.	23.03.2020 24.03.2020
ATM'lerden günlük para çekme limiti artırılmıştır.	23.03.2020 24.03.2020
Ortak ATM'lerde para çekme, yatırma, bakiye görüntüleme ve kredi kartı borcu ödeme gibi işlemler ücretsiz hale getirilmiştir.	23.03.2020 24.03.2020
Emekli müşterilere, SGK tarafından ilan edilen promosyon tutarlarına ilave 250 TL maaş promosyonu ödemesi otomatik olarak gerçekleştirilecektir.	24.03.2020
TCMB, kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi faiz oranını %1,40'tan %1,25'e, aylık azami gecikme faiz oranını %1,70'ten %1,55'e; yabancı para cinsinden kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi faiz oranını %1,12'den %1,00'a indirdi. Yeni oranlar 1 Nisan'dan itibaren geçerli olacak.	28.03.2020
Kamu bankaları "Temel İhtiyaç Desteği Kredisi"ni başlattı. Hanehalkı geliri aylık 5 bin lira ve altındaki bireysel müşteriler 10 bin liraya kadar, 6 ayı ödemesiz dönemli, 36 aya kadar vadeli aylık eşit taksitli kredi kullanabilecek. Başvurular 1 Nisan'dan itibaren yalnızca bir bankaya yapılabilecektir.	30.03.2020

Resmi Gazetede yayımlanan Yönetmelik değişikliğiyle, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile TCMB'nin görüşü alınarak, Kanunla belirtilen yüzde 20 ila yüzde 40 arasında kalmak şartıyla kredi kartlarında asgari ödeme miktarının Kurul kararıyla belirlenebilmesine imkan tanındı.	28.03.2020
Kredi kartlarında asgari ödeme miktarı Kanunla imkan verilen asgari orana düşürüldü ve dönem borcunun yüzde 20'si olarak belirlendi. Ayrıca, bireysel kredi kartları için yıl sonuna kadar asgari tutar da dahil ödemesiz dönem tanımlanabilecek.	30.03.2020
500 bin liranın altındaki konutlarda kredilendirilebilir miktarını yüzde 80'den yüzde 90'a çıkartacak, asgari peşinatı yüzde 10'a düşüreceğiz.	18.03.2020
Virüsün yayılmasına karşı alınan tedbirlerin etkisiyle Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında temerrüde düşen firmaların kredi siciline "mücbir sebep" notu düşülmesini sağlayacağız.	18.03.2020
31080 sayılı Mükerrer Gazete 'de yayımlanan 7226 sayılı Kanun'un 48 inci maddesi ile ödemesi 24/3/2020 tarihinden önce olup da; ödemelerini aksatan kişilerin karşılıksız çıkan çek, protesto edilmiş senet, kredi kartı ve diğer kredi borçlarına ilişkin TBB Risk Merkezinde tutulan kayıtlarının, söz konusu borçların ödenmesi geciken kısmının 31/12/2020 tarihine kadar tamamının ödenmesi veya yapılandırılması halinde, kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlar tarafından dikkate alınmayacağı düzenlenmiştir.	26.03.2020
Operasyonel süreçlerde görevlendirilen personel sayısının sınırlandırılması nedeniyle, bankalar ve ilgili diğer kuruluşların BDDK tarafından çıkarılan muhtelif düzenlemelerde yer alan raporlama, yayım veya bildirim yükümlülükleri ile bankaların kredi müşterilerinden talep edilen belgelerin teslimat süreleri Kurul Kararıyla uzatılmıştır.	2.04.2020
Bankaların yurtdışı yerleşiklerle yapacağı bir bacağı döviz bir bacağı TL olan para swapı, forward, opsiyon ve diğer türev işlemlerinin limitleri düşürülmüştür.	12.04.2020
Bankaların aktifinde tuttuğu Hazinesinin döviz cinsi menkul kıymetlerinde risk ağırlığı sıfır olarak uygulanacak.	16.04.2020
Mevduat bankaları en az yüzde 100, katılım bankaları en az yüzde 80 şeklinde Aktif Rasyosunu tutturacak.	18.4.2020 30.4.2020
Bankaların, yurt dışında yerleşik finansal kuruluşlara yapacakları TL plasmanlar, TL depo, TL repo ve TL kredilerin toplamı bankaların en son hesapladıkları yasal öz kaynaklarının %0,5'i ile sınırlandırıldı.	5.05.2020
Türkiye Varlık Fonu (TVF) Vakıfbank, Halkbank ve Ziraat Bankası'nın çekirdek sermayelerini toplam 21 milyar TL tutarında artıracak.	11.05.2020
Kredili alım işlemlerinde asgari oran yüzde 50'den yüzde 35'e düşürüldü.	23.03.2020
Şirketlerin hisselerini geri alımı sürdürülüyor.	23.03.2020
Finansal raporlamalarda kolaylıklar sağlanıyor, süreler uzatılıyor.	23.03.2020

Anonim şirketlerin öz kaynaklarının korunması amacıyla nakit kar payı dağıtımına sınırlama getirilmesi amacıyla Genel Kurullarda bu konunun gündeme alınması sağlanıyor.	31.03.2020
Kamu sahipliğindeki şirketler hariç sermaye şirketleri 2020 yılı için karlarının yüzde 25'ine kadarını dağıtabilecek.	17.04.2020
Kamu sahipliğindeki şirketler hariç sermaye şirketlerinin karlarının en fazla yüzde 25'ine kadar dağıtılmasıyla ilgili uygulamaya ilişkin usul ve esaslar hakkında tebliğ yayımlanmıştır.	17.05.2020
Sermaye piyasası kurumlarının yurtdışı yerleşiklerle yapacağı bir bacağı döviz bir bacağı TL olan türev işlemlerinin limitleri düşürülmüştür.	13.04.2020
Türkiye Varlık Fonu veya alt fonlarının hakim ortak olacağı şirket hisse sahipliğine ilişkin işlemlerde Türkiye Varlık Fonu, Türk Ticaret Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunundaki yükümlülüklerden muaf olacak.	17.04.2020
Hazine ve Maliye Bakanlığı sigortacılık hizmetlerinin aksamadan devam ettirilmesini teminen "Sektör Duyurusu" yayımlamıştır.	23.03.2020
Ekspertiz işlemlerinin uzaktan yapılabilmesine imkan tanınmıştır.	23.03.2020
Sigorta Tahkim Komisyonuna yapılan başvurulara ilişkin işlemler için bazı kolaylıklar getirilmiştir.	23.03.2020
Sigorta primlerinin ödenmesinde kolaylık sağlanmasına ilişkin tavsiye kararı.	23.03.2020
Tutanak Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmeler dijital platformlar vasıtasıyla uzaktan çalışma yöntemleriyle de yapılabilecektir.	23.03.2020
Trafik sigortası poliçelerinin yenilenmesine ilişkin bazı kolaylıklar getirilmiştir.	23.03.2020
Sağlık sigortasında tazminat talepleri için dijital iletişim kanalları kullanılabilir.	23.03.2020
Tazminat ödemelerine ilişkin değerlendirmeler sigorta şirketlerine bırakılmıştır.	23.03.2020
Sigortacılık E-Başvuru Sistemine şirketler tarafından gönderilen yazılar için kolaylık sağlanmıştır.	23.03.2020
Aktüerlik Sınavları iptal edilmiştir.	23.03.2020
Acentelerin anlık nakit ihtiyaçlarının göz önüne alınarak aylık olan komisyon ödemeleri haftalık gerçekleştirilecek ve böylece hak edişlerine daha erken kavuşmaları sağlanacaktır.	24.03.2020
Acentelerin ana gelir kalemlerinden biri olan protokollerdeki hedef gerçekleştirme oranları düşürülecek ve böylece acentelerin ilgili hedeflere ulaşmaları ve prim almaları kolaylaştırılacak.	24.03.2020
Kampanyada başarı karşılığında verilen "Başarı Rüzgarı" (hedef gerçekleştirmelerinde belli bir sayıya ulaşınca verilen ve nakdi olmayan bir teşvik uygulaması) müşteri taleplerinin azaldığı bu dönemde tüm acentelere doğrudan hediye edilecek.	24.03.2020

Acentelerin kazançlarını arttırabilmek için komisyon sisteminde esneklikler sağlanacaktır. Acentelerin üst banttın komisyon belirleme imkanı olacaktır.	24.03.2020
Sigorta müşterilerinin acil sağlık ihtiyaçları için 7 gün 24 saat hizmet veren tıbbi destek hattı devreye sokulacaktır. Örneğin, eve doktor gönderilmesi vs. gibi.	24.03.2020
KOBİ'lere yönelik devlet destekli ticari alacak sigortası tarife ve talimat tebliğinde değişiklik yapılarak kapsama orta büyüklükteki işletmeler de alınmış risk sorgulama ücreti sınırlandırılmış, alacak sigortası talebinde bulunan işletmenin son mali yılda vadeli satışlardan elde ettiği ciro tutarı da 25 milyon liradan 125 milyon liraya çıkarılmıştır.	25.03.2020
Nisan 2020-Nisan 2021 döneminde KOBİ alacaklarına yönelik oluşturulan devlet destekli alacak sigortası poliçelerinde reasürans imkanı olmaması durumunda Hazine reasürans desteği verecektir.	30.03.2020
Özel ve tamamlayıcı sağlık sigortalarına sahip bireysel ve kurumsal sağlık sigortalıların; Sağlık Bakanlığı tarafından pandemi hastanesi olarak belirlenen tüm özel hastanelerde, COVID-19 tedavisiyle sınırlı olmak üzere, ortaya çıkacak fark ücretleri ve tedavi giderleri, istisnai olarak salgın süresince mevcut poliçe teminat, network ve limitleri dahilinde jest uygulaması olarak karşılanacak. Salgının pandemi olarak ilan edilmesiyle söz konusu tedaviler kapsam dışında kalmıştı.	2.04.2020
Anadolu Sigorta, sağlık sigortası sahiplerine canlı ve görüntülü sağlık danışmanlığı hizmeti vermeye başlamıştır. Online ve ücretsiz «Görüntülü Doktor Hizmeti» ile 7/24 tüm sağlık sigortalılarına danışmanlık sunmaktadır. Söz konusu danışmanlığa, Sağlığım Cepte uygulamasından veya Anadolu Sigorta web sitesi üzerinden ulaşılmaktadır.	3.04.2020
Türkiye Sigorta Birliği, sigorta sektörüne ve sigortalılara olumsuz yansımalarını mümkün olduğu ölçüde sınırlı düzeyde tutabilmek, sağlık çalışanlarına destek olabilmek amacıyla, tavsiye niteliğinde kararlar almıştır.	10.04.2020
Türkiye Sigorta Birliği, (TSB) üyelerine trafik sigortası ve ferdi kaza sigortasında indirim veya teminat sürelerinin uzatılması konusunda tavsiye kararı yayımlamıştır.	21.04.2020
Hazine ve Maliye Bakanlığı, Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında (Zorunlu Trafik) Gecikmeden Dolayı Sürprim (Ek prim) Uygulaması, Primlerin Taksitlendirilmesi ve Riskli Sigortalılar Havuzu Konusu Poliçelerin Vadelerinin Uzatılmasına İlişkin Sektör Duyurusu yayımlamıştır.	29.4.2020 01.05.2020
Türk Eximbank'ın TCMB kaynaklarından ve kendi kaynaklarından kullandığı kredilerin vadesi Haziran sonuna kadar gelecek kredi geri ödemelerinde firmaların talepleri doğrultusunda 3 ile 6 aya kadar uzatılacaktır.	24.03.2020
İhracatçıların faiz ödemeleri 6 ay ötelenebilecektir.	24.03.2020

Taahhüt kapatmaya ilave 1 yıl kısa vadeli kredilerde 2 yıl olan taahhüt kapatma süresi henüz taahhüdü kapatılmamış olan ve taahhüt süresi dolmasına karşı ceza uygulanmamış olan krediler ile Haziran sonuna kadar kullanılacak tüm krediler için 3 yıla çıkarılarak ihracatçılara ihracat yapmaları için verilen süre ilave 1 yıl artırılmıştır.	24.03.2020
Türkiye'nin en uygun maliyetli kredilerinden olan reeskont kredilerinin daha önce azami 1 yıl olan kredi vadeleri ihracatçılarımızın finansal yüklerini azaltmak için azami 2 yıla çıkarılacaktır.	24.03.2020
Haziran ayı sonuna kadar alıcı firmaların sigortalı firmalardan talep edeceği 3 aya kadarki vade uzatımlarında sigortalı firmalardan herhangi bir ek sigorta primi alınmayacaktır.	24.03.2020
Sigortalı firmalar tarafından ödenmekte olan sigorta primleri ve alıcı analiz ücretlerinin vadeleri 30 gün uzatılacaktır.	24.03.2020
İhracatçıların azalan siparişlerden etkilenmemeleri, üretimlerine devam etmeleri ve istihdam kaybı yaşamamaları için destek programı devreye alınmıştır.	24.03.2020
Asgari ücret desteğini devam ettireceğiz.	18.03.2020
Mevzuatımızdaki esnek ve uzaktan çalışma modellerinin daha etkin hale getirilmesini temin edeceğiz.	18.03.2020
Kısa Çalışma Ödeneğini devreye alacak, bundan faydalanmak için gereken süreçleri kolaylaştırılacak ve hızlandırılacaktır. Böylece faaliyetine ara veren işyerlerindeki işçilere geçici bir gelir desteği verirken, işverenlerin de maliyetini azaltmış olacaktır.	18.03.2020
İstihdamdaki sürekliliği temin etmek amacıyla 2 aylık telafi çalışma süresini 4 aya çıkartıyoruz.	18.03.2020
Ücretsiz izne çıkarılan vatandaşlarımıza 3 ay boyunca aylık 1.170 TL maaş desteği sağlanacak.	12.04.2020 17.04.2020
Kısa çalışma ödeneği başvurularına hızlı dönüş yapılabilmesi için, uygunluk tespiti öncesinde de kısa çalışma ödeneklerinin verilebilmesi sağlanmıştır.	17.04.2020
En düşük emekli maaşını 1.500 liraya yükseltiyoruz.	18.03.2020
Emeklilerin bayram ikramiyesini Nisan ayı başında öduyoruz. Yine emeklilerimizin maaş promosyon ödemelerinin de, şubelere gitmelerine gerek kalmaksızın, doğrudan hesaplarına yatırılmasını sağlıyoruz.	18.03.2020
Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığımızın belirlediği kriterlere göre ihtiyaç sahibi ailelere yapılacak nakdi yardımlar için ilave 2 milyar liralık bir kaynak ayırıyoruz.	18.03.2020 07.04.2020
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına her ay aktarılan kaynak tutarını 135 milyon liradan 180 milyon liraya çıkarıyoruz.	24.03.2020
Tek başına yaşayan 80 yaş üstü yaşlılarımız için, sosyal hizmet ve evde sağlık hizmetlerinden oluşan periyodik takip programını devreye alıyoruz.	18.03.2020
Özel bakım evlerinde kalan yaşlı ve engellilerin bakım ücretlerinin ödenmesinde, 3 ay süreyle gelir ölçütü kriterinin aranmaması sağlanmıştır.	17.04.2020

Ramazan için sosyal yardımlaşma vakıflarına 1 yerine 2 periyodik pay yollanacaktır.	17.04.2020
3. Faz sosyal destek ödemeleri kapsamında ihtiyaç sahibi ailelere 1000 TL yardım yapılacaktır.	27.04.2020 07.05.2020
Sağlık çalışanlarının ek ödemeleri için 4,5 milyar liralık kaynak ayırdık.	23.03.2020
Üniversite Hastanelerindeki sağlık çalışanlarının ek ödemeleri için 1,2 milyar liralık kaynak ayırdık.	24.03.2020
Tüm sağlık çalışanları (kamu-özel) için, toplu taşıma imkanlarından ücretsiz yararlanma ve sağlık kuruluşlarına yakın bulunan kamu sosyal tesislerinden ücretsiz yararlanma imkanı getirildi.	24.03.2020
Sağlık Bakanlığının halk sağlığı harcamaları için 1,4 milyar (1.339 Milyon TL) liralık ek ödenek ayırıyoruz.	23.03.2020
18.000 sözleşmeli sağlık personelinin istihdam edilmesi	23.03.2020
14.000 işçini istihdam edilmesi	23.03.2020
Pandemi servis yatağı ve yoğun bakım SUT fiyatları tanımlanmış, özel hastanelere ve üniversite hastanelerine bu işlemler karşılığında daha yüksek tutarda ödeme yapılabilmesi imkanı getirilmiştir.	4.04.2020
Sağlık Bakanlığınca temini yapılan tıbbi malzeme ve ilaçlardan ilgili kişilerin ücretsiz olarak yararlandırılabilmesi sağlanmıştır.	14.04.2020
Devlete ait tıp fakülteleri ve dış hekimliği fakültelerinin döner sermaye işletmelerinin, borç karşılama oranlarına göre borçlarının Hazine ve Maliye Bakanlığının bütçesinden sağlanacak kaynakla ödenebilmesi sağlanmıştır.	17.04.2020
Belediyelerden 3 ay süreyle kesinti yapmayacağız.	23.03.2020
İçme ve kullanma suyunun hiçbir koşulda kesilmemesi	20.03.2020
Büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve bağlı kuruluşlarının konutlara ve faaliyetleri durdurulan veya faaliyette bulunamayan işyerlerine ilişkin su tüketimine bağlı alacakları, belediye meclisi tarafından 3 ay ertelenebilir. Bu alacaklar ertelenen süre sonunda, ertelenen süre kadar aylık eşit taksitler halinde, herhangi bir gecikme zammı ve faiz uygulanmadan tahsil edilir.	17.04.2020
Faaliyeti durdurulan sektör işletmecilerinden alınacak kiralardan ertelenmesi ve alınmaması / Yapılan gayrimenkul satışlarında 3 aylık döneme ilişkin alacakların ertelenmesi	17.04.2020
Büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve bağlı kuruluşlarının gelir vergisi tevkifatı beyan ve ödeme süreleri, tüm sosyal sigorta prim ödemeleri ile DSİ alacakları, 3 aylık döneme ilişkin tahsil edilmesi gerekenler 3 ay ertelenir.	17.04.2020
Faaliyetleri durdurulan veya faaliyette bulunamayan işletmelerin yıllık ilan ve reklam vergileri ile yıllık çevre temizlik vergilerinin, faaliyetleri durdurulan veya faaliyette bulunulamayan dönemlere isabet eden kısmı alınmaz.	17.04.2020
Umuma açık alanların sık periyotlarla dezenfekte edilmesi, bu yönde gelen taleplerin karşılanması, çöplerin daha sık toplanması	

Yüksek hızlı, anahat ve bölgesel tren seferlerinin 28 Mart 2020 tarihinden itibaren geçici bir süreliğine durdurulması	28.03.2020
Yurt dışı tüm uçuşların iptal edilmesi, yurt içi uçuşların sınırlandırılıp seyahat belgesi ile izne bağlanması	28.03.2020
TTK'nın koronavirüs tedbirleri kapsamında Nisan ve Mayıs aylarında taşkömürü üretimini durdurması	30.03.2020
TEDAŞ'ın özelleştirme işlemleri sırasında devraldığı alacaklarının yeniden yapılandırılması.	16.04.2020
KOSGEB'in TEKNOYATIRIM Destek Programı kapsamı ürün listesine dezenfektan, koruyucu elbise, koruyucu gözlük, maske ve eldiven gibi ürünler ilave edilmiştir.	25.03.2020
KOSGEB'in geri ödemeli olarak verdiği destekler kapsamında 30 Haziran 2020'ye kadar olan alacaklar ertelenecektir. Bu durumdaki KOBİ'lerin 30 Haziran 2020 tarihine kadar KOSGEB'e yapması gereken ödemeleri 3 ay ötelenmiştir.	25.03.2020
İşletmelerin geri ödeyecekleri taksitlerin tamamının ötelenmiştir. Bu kararla vade sayısı değişmeyecek, ayrıca herhangi bir yasal faiz de alınmayacaktır. Bu karardan, daha önce KOSGEB alacaklarının ertelenmesi kararlarından yararlanan KOBİ'ler de faydalanabilecek.	25.03.2020
Proje süresi yükümlülüklerini ya da girişimcilik programı yükümlülüklerini 11 Mart 2020 ve sonrasında yerine getirmesi gereken işletmelere, 4 aya kadar ek zaman verilecektir. Böylece projeler kesintiye uğramamış olacak. Bu destek için gerekli karar süreci hızlandırmıştır. Buna göre, yeni bir kurul kararına gerek duyulmaksızın talep eden KOBİ'lere gerektiği anda süre uzatımını hemen sağlanacaktır.	25.03.2020
Küresel tedarik zincirlerindeki aksama ihtimaline karşı hem üretimde, hem de perakende de belirlediğimiz önceliklere göre alternatif kanallar geliştireceğiz.	18.03.2020
Benzin türlerine yüzde 3 oranında etanol harmanlanması zorunluluğu 3 ay süreyle EPDK kararıyla askıya alınmıştır. (13 Haziran 2020 tarihine kadar.)	13.03.2020
Türk vatandaşlarının yurt içinde ilk ve tek konut edinimlerine destek olmak amacıyla açılacak konut hesaplarına düzenli ödeme yapmama haklarına dair süreler yükseltildi. Yayımlanan konut hesabı ve devlet katkısına dair yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmeliğe göre, ödeme planı içinde, katılımcıların düzenli ödeme yapmama hakları; aylık ödeme planını seçmeleri halinde bir dönem içinde en fazla üç defadan altı defaya, üç aylık ödeme planını seçmeleri halinde ise en fazla bir defadan iki defaya çıkarıldı. Yönetmeliğe eklenen geçici maddeyle düzenlenen ödeme yapmama hakkı değişikliği, 30 Eylül'e kadar geçerli olacak.	3.04.2020

Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilen COVID-19 salgını nedeniyle, Araç Muayene İstasyonlarının Açılması, İşletilmesi ve Araç Muayenesi Hakkında Yönetmelikte değişiklik yapıldı. Yapılan değişiklikle, Yönetmeliğin 14 üncü maddesi gereğince muayene süresi gelen araçlarının muayenesini bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içerisinde gerçekleştiremeyen motorlu taşıt sahipleri, araç muayene işlemlerini bu sürenin bitiminden itibaren 45 gün içerisinde gerçekleştirebilirler. Bu süreler gerektiğinde Bakanlıkça uzatılabilir.	3.04.2020
Vatandaşların evlerinde kalarak "Açık Kapı" mobil uygulaması ve "e-Başvuru" üzerinden valilik ve kaymakamlık hizmetlerini alabilmesi için ilgili yönetmelikte değişiklik yapıldı.	4.04.2020
Milli Eğitim Bakanlığı Yönetici ve Öğretmenlerinin Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişki Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar	4.04.2020
Orman köylülerine ve kooperatiflere verilen kredilerin taksitleri 3 ay ertelenmiştir.	30.04.2020
Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanununun 35 inci maddesine istinaden ödenmesi gereken yıllık aidatlar 2020 yılında alınmayacaktır.	17.04.2020

LİBERAL PERSPEKTİF ANALİZ

Sayı: 17 • Aralık 2020

COVID-19'UN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ VE POLİTİKA ÖNLEMLERİNİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Harun Öztürkler

Çankaya Mahallesi Atatürk Bulvarı No: 160 D: 10, Çankaya, Ankara

(312) 213 24 00 www.oad.org.tr info@oad.org.tr

[f](https://www.facebook.com/ozgurlukarastirmalari) ozgurlukarastirmalari [t](https://twitter.com/ozgurlukar) ozgurlukar